

KUSTBON

FÖRBINDELSLÄNK
FÖR
ESTLANDS SVENSKAR

NR 2 ÄRGÅNG 44
JUNI 1987

Angenäm sommar!

”Till slut grönskar och blommor alla skogar, ängar och fält och solen går genom Kräftan. Det är den heliga Johannes Döparens afton, och denna dag firade våra förfäder med särskilt stora festligheter och lärde sina efterkommande att högtidlighålla den. Då brukar allt folket, män och kvinnor i alla åldrar, samlas i skaror på städernas torg eller på de öppna fälten, och de tänder upp talrika eldar, uppför ringlekar och danser.”

Så beskriver Olaus Magnus i sin ”Historia om de nordiska folken” midsommarfirandet i Sverige på 1500-talet. Vi känner igen det.

Bilden är ett träsnitt ur Olaus Magnus’ bok. Människor sitter kring ett festligt dukat bord i det fria. På en stolpe brinner en tjärtunna. Det är midsommarafton.

Förbindelselänk för
Estlands svenskar

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*

Redaktionssekreterare:

Hugo Mickelin

Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*

I redaktionen: *Tomas Dreijer*

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned

113 42 Stockholm

Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro

35 13 11-6

1987 utkommer Kustbon med

fyra nummer

Prenumerationspris 100 kr

Dödsannonser 125 kronor

Övrig annonsering:

1/1 600:— 1/2 350:—

1/4 175:— 1/8 125:—

ISSN 0345-6706

Östgöta

Correspondenten

Linköping

ÖPPETTIDER

i SOV:s och

KUSTBONS expedition

måndag—torsdag 09.00—14.00

SOV:s expedition, Vikingagatan 25 i
Stockholm kommer att vara stängd för
semester under juli månad 1987.

Vid brådskande ärenden tala med någon
av medlemmarna i styrelsen eller i de
olika arbetsgrupperna.

Innehåll

Estlandssvenskar minns av <i>Edvin Lagman</i>	2
Ormsö, Nuckö och Eyland åren 1563 till 1600 av <i>Jonathan Lindström</i>	3
Borrby år 1704 (slutet) av <i>Jörgen Hedman</i>	7
Svenskbygårdens tillkomst av <i>Gustav J:son Kotz</i>	9
Till minnet av Manfred Westerblom av <i>Elmar Nyman o Thomas Lorentz</i>	11
En benådad stund på Nuckö strand av <i>Tore Gjötterberg</i>	12
En äventyrlig resa Runö—Stockholm av <i>Jakob Grahn</i>	13
Årsmötet 1987 av <i>Manfred Hamberg</i>	19
Estland i gången tid och nutid. Anmälan av <i>E.L.</i>	19
Upprop betr "Estlandssvensk skol- träff Hapsal"	19
Utexaminerade från Svenska gym- nasiet i Hapsal	19
Förteckning över estlandssvenskar och personer med estlandssvensk anknytning utexaminerade från Läänemaa Ühisgümnaasium	20
Rickul Bakveldesträffen av <i>Inger Nemeth</i>	20

"Estlandssvenskar minns . . ."

Så heter en bok som nyligen kom ut. I förordet står bl a: "Svenska Odlingens Vänner, SOV, kulturföreningen för estlandssvenskarna, började efter 40 år i Sverige ana oro för föreningens framtid. Åldern bland de aktiva medlemmarna var hög, ungdomens uppslutning och ringa intresse för föreningen var uppenbar.

Visserligen kunde ungdomarnas ringa intresse tolkas som tecken på att estlandssvenskarna fått rotfäste i det svenska samhället vilket givetvis är glädjande, men gemenskap och samhörighetskänsla, som i alla skiften präglade estlandssvenskarna, dör ut när leden glestar inom föreningslivet.

För att väcka intresset bland den yngre generationen estlandssvenskar beslöts att utlysa en tävling. Tävligen gick ut på att ungdomar med estlandssvenskt påbrå skulle intervjua sina äldre estlandssvenska släktingar om hur det var i det gamla hemlandet. Hur man bodde, hur man levde och vad man levde av, vilka redskap man använde, hur man umgicks och roade sig osv.

Syftet med tävligen var dels att få intresset för sitt ursprung att vakna bland den yngre estlandssvenska generationen, dels få de äldres berättelse och erfarenheter dokumenterade för framtiden. SOV hoppades även få in lite nytt friskt blod i föreningen. Föreningen skulle nämligen få svårt att leva vidare i framtiden om inte en ny generation snart började ta vid när de äldres krafter började sina."

Det är Inger Nemeth, en av de mest aktiva inom SONG och tillika styrelsemedlem i SOV, som skrivit förordet.

Tävligen gav ett gott resultat. Förstapristagaren Vivi Drie vann en resa till

Estlandssvensk bygdekäll Korkis— Vippal av <i>Hugo Mickelin</i>	21
Ormsö S:t Olai församlings prästgård (jämte förteckn över Ormsö präster sedan 1540-talet) av <i>H.M.</i>	22
SOV:s filmer	23
Kallelse till hembygdsdag	23
Finlandssvenskarna i Musikmuseet i Stockholm av <i>H.M.</i>	23
Upprop m m	24
Sjöräddningsbelöning av <i>T.D.</i>	24
Johan Lindström in memoriam av <i>Anders Stenholm</i>	24
Familjenytt	25
Födelsedagar juli—sept 1987	27

Edvin Lagman

Estlandssvenskar minns

Reval (Tallinn) för sig och sin meddelare Elfrida Ekman. Hennes reseberättelse publicerades i Kustbon, hennes tävlingsbidrag — det enda på en av våra gamla dialekter — finns med i "Estlandssvenskar minns . . ."

Detta är emellertid bara ett av en lång rad intressanta och roliga bidrag till den här boken. Först får vi möta Ormsö: livet där, flykten, redogörelse för kvinno-dräkten. Sedan kommer glimtar från Nuckö—Sutlep—Klottorp i form av beskrivningar och personintervjuer. Rickul: här berättar först en 95-årig kvinna om livet på en gård i Roslep — arbete, matordning, slöjd och handarbete —, om lugnet i bygden, som bara stördes av inkräktare och erövrare och slutligen om flykten; Gambyn presenteras, historier berättas, tillverkning av åkdon, skodon, korgar m m beskrivs, det berättas allmänt om bondelivet i Rickul. Flera bra inslag om Spithamn finns med: livet på ett par gårdar, skolgång, sjöfart. Vi möter också Odensholm, Rågöarna, Runö och Nargö. Estlandssvenskarnas fina idrottsprestationer från 30-talet är med, och en novell "Mot Sverige" avslutar boken.

Det skall också nämnas att arbetet är illustrerat med fotografier, teckningar och kartsquisser.

Ett arbete av denna art kan naturligtvis inte ge en allsidig belysning av det förutvarande estlandssvenska samhället, men dessa intervjuer ger en levande bild som knappast är möjlig med någon annan framställningsform.

Ett par redaktionstekniska missöden har hjälpligt rättats till genom en medföljande stencil. För boken i stort spelar emellertid dessa missöden ingen roll. En annan detalj, som kanske bör påpekas, är att vi hade en mycket nära kontakt med vissa andra språk, särskilt estniska och tyska, och man väntar sig säkert grammatiskt korrekta uttryck även i tyskan — detta dock sagt i förbigående eftersom det inte rör sig om något allvarligare stycke. Att konsekvent återge estlandssvenska ortnamn, särskilt gårdnamn och bynamn — är en svår uppgift, och inkonsekvens kan uppträda på ett och annat ställe. Men inte heller detta påpekande är tänkt som någon grav anmärkning; det är främst en språkmans vakande öga som fäster sig vid sådant.

SONG och SOV står tillsammans för detta arbete. Inför offentligheten kom tävlingsprojektet genom upprop och

Jonathan Lindström

Ormsö, Nuckö och Eyland

åren 1563 till 1600

Krig, plundring och ödeläggelse kännetecknade det sena 1500-talets Estland, när den gamla ordensstaten föll samman och något nytt skulle träda i dess ställe. I vanlig ordning var det främst bönderna som fick sitta emellan. Estlandssvenskarna utgjorde inget undantag. En stor del av dem var bosatta i Nuckö och Ormsö socknar, och det är dessa svenska bönders sorgliga öden under åren 1563—1600 vi skall följa i denna uppsats. Först några ord om områdets omfattning och det källmaterial som finns till hands.

Bebyggelsen och källorna

Från 1565 har vi uppgifter som ger den rättvisaste bilden av bebyggelsens omfattning före den stora ödeläggelsen. Fastlandsdelen Vik av det gamla ordenstida biskopsdömet Ösel—Vik var uppdelat i ett antal mindre förvaltningsområden: Hapsals, Leals och Lodes slottslän. Hapsals slottslän omfattade förutom de svenska socknarna Ormsö och Nuckö tre estniska socknar: Pönal, Röthel och Ummern. (De 30-talet svenska gårdarna i Röthels socken förbigår vi här.) De svenska och de estniska bönderna var ungefär lika många inom länet.

Förvaltningen var förlagd till Hapsals slott. Den gamla biskopsborgen finns ännu i dag kvar, om än i ruiner. Intill slottet låg den lilla muromgärdade staden Hapsal, bebodd av tyska borgare.

Vid uppbörden anslöt man sig inte helt till sockenindelningen, som var för grov. De två svenska socknarna delades i tre "land" som i sin tur uppdelades i

vardera två "vackor" eller uppbördsdistrikt.

Ormsö socken och land hade samma gränser: öns stränder. Västra delen av ön, västervackan, utgjordes av byarna Busby, Förby, Saxby, Kärrslätt och Borrby. Österut fanns östervackan med Rälby, Diby, Norrby, Söderby, Sviby, Rumpo, Hullo och Tompo.

Nuckö socken uppdelades i två landsdelar själva Nuckö, som då ännu inte var en halvö utan helt omfluten av vatten, dels Eyland som utgjorde socknens fastlandsdel. På Nuckö fanns österbyvackan i söder med byarna Birkas, Skatenäs, Österby och Enby och i norr pasklepsockan med byarna Pasklep, Hosby, Kolnäs och Gutanäs.

I Eyland fanns sutlepvackan och salkvackan. Sulepvackans byar låg med undantag för de fyra förstnämnda i norra delen av landet: Sutlep, Dirslätt, Persåker, Stora Derskog, Roslep, Bergsby, Höbring, Älbäck, Paj, Rosta, Spithamn och Odensholm. Den sistnämnda är en liten ö. Salkvackans byar var Salk, Klottorp, Harga (på en mindre ö), Rickul, Imby och Nyby. De låg främst i landets södra del. Att döma av uppgifter Russwurm lämnar hörde några av Eylands byar åtminstone tidvis till andra socknar än Nuckö.

Tillsammans hade de tre svenska landden 562 bönder på 217 1/2 hakar. Haken var ett jordmått av varierande storlek som to m skiftade mellan de olika svenskbyarna. Då varje gård i medeltal bör ha bebotts av minst sex personer, kan den svenska befolkningen ha uppgått till mellan tre och fyra tusen människor. Ytterligare två svenskbyar,

Lill-Harga och Bisholm, låg på små öar mellan Nuckö och Eyland, men då de tillhörde ett mindre adels gods finns det sällan uppgifter om byarnas bönder. Därför räknas inte dessa med i fortsättningen.

Källorna om de svenska bönderna under medeltiden kan inte sägas vara annat än mycket torftiga, men från 1560-talet ökar de nästan explosionsartat i mängd och detaljer, även om de fortfarande inte går att jämföra med senare århundradens material. Anledningen till detta är framför allt noggrannheten hos de nitiska ämbetsmän som följde i de svenska krigarnas spår. I riksarkivets källare förvaras material från 1500-talet som enbart för Hapsals slottslän kan mätas i hyllmeter. I fogdarnas och skrivarnas prydliga räkenskapsböcker (inbundna i ännu prydligare notblad av pergament från länsade kloster) finns antecknat antalet kittlar i slottsköket, mängden torkad fisk en boende på slottet gjorde av med under ett år, hur mycket en fattig änka av barmhärtighet tilldelades, vad en nöttunga vägde och vad skarprättaren fick för att år 1588 ha bränt ett par kvinnor på bål. Kort sagt är det möjligt att skaffa sig en tämligen detaljerad bild av levnadsförhållandena i slottets närhet, även om handlingarna som direkt berör ormsö-, nuckö- och eylandsbönderna endast utgör en liten del av detta källmaterial.

De viktigaste urkunderna till de svenska böndernas historia ingår i Baltiska fogderäkenskaper F376. Där förvaras vackeboken för år 1565 (daterad 21 mars) med uppgifter om byarnas haketal, antalet bönder, deras namn samt antalet enfötlingar (ett slags torpare eller nybyggare). Ur smöravgifternas storlek i en samtida längd kan antalet kor i de olika byarna beräknas.

Från den 1 april 1582 finns nedtecknat byarnas haketal, antalet bönder, enfötlingar och lösdrivare (dessa kallas också frikarlar, mer om dem längre fram).

Den 27 januari 1585 antecknades det sammanlagda haketatet i vart och ett av de tre landen, likaså 1587.

Från 1588 finns byarnas haketal, antalet bönder och antalet kor i byarna.

I Baltiska fogderäkenskaper F376 förvaras också kladden till 1591 års re-

presentation i Kustbon. Intervjuer, insamling och redigering har i allt väsentligt ombesörjts av SONG.

"Estlandssvenskar minns . . ." konkretiserar på ett fint sätt SONG:s strävan att levandegöra det förgångna för den nya generation som växt upp här i Sverige. Men dessutom är boken fylld av erinringens glädjestunder även för oss alla som själva var med en gång.

Som nämndes i förra numret av Kustbon har SONG nu på sitt program att samla och i någon form ge ut estlandssvensk lyrik. Den arbetsgrupp som har hand om denna uppgift har

samlat alla i Kustbon publicerade lyrisk stycken och söker kontakt med estlandssvenskar som skrivit och skriver lyrik. En sådan samling bidrar på sitt sätt till att belysa folkgruppen i dess helhet.

Tanken på att ge ut en samling texter på estlandssvenska dialekter med översättning och kommentar har framförts. Härtill ljudband. Detta kanske som del 3 B av "En bok om Estlands svenskar". Alla ni som vill skriva och berätta — sätt i gång!

Det finns många intressanta och angelägna uppgifter för oss alla.

vision. Den är daterad 23 november 1590. I revisionen lämnas upplysningar om byarnas haketal, antalet bönder, deras namn och hur många hästar, oxar och kor var och en av dem har. En kort beskrivning av varje bys åkrar, ängar, betesmarker m m ingår också.

Dessutom finns mer eller mindre detaljerade sammanställningar över haketal och bondeantal i de tre svenska landen från flera av 1590-talets år, också de i Baltiska fogderäkenskaper F376.

I samma samling F382, som innehåller räkenskaper för Dagö, finns en del sporadiska uppgifter om Ormsö och Nuckö från 1576—79, då ryssarna var innehavare av Hapsals slott.

I Rosenbladiska samlingen förvaras vackeböcker från 1595 och 1600 med uppgifter om byarnas haketal, böndernas antal, deras namn och antalet kor i varje by.

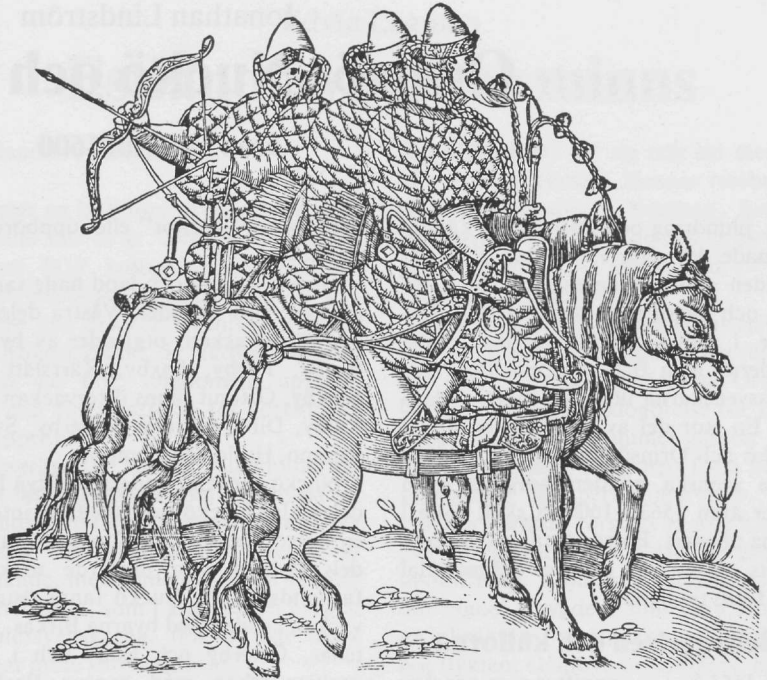
Viktiga källor är också revalprästen Balthasar Russows livländska krönika från 1500-talets slut samt kyrkovisitatorn David Dubberchs visitationsprotokoll från Ormsö kyrka, daterat 1596. Tyvärr äger vi bara visitationsprotokollet i utdrag och sammanfattning, men det ger ändå en del glimtar av kyrkans öden under ofredsåren.

Bland bearbetningar och litteratur bör Almquists arbete om den civila lokalförvaltningen nämnas. Övrig litteratur och källor som utnyttjats är redovisade i slutet av uppsatsen. Säkerligen kan denna skildring av böndernas historia kompletteras i framtiden med material och arbeten som här ej har utnyttjats.

Svenskar och danskar

Under senmedeltiden försvagades ordensstaten alltmer, och dess sönderfall påskyndades av reformationen som ökade motsättningarna mellan biskoparna, ridderskapet och städernas borgerskap. Fyra omkringliggande makter var villiga att plocka åt sig av spillrorna i hopp om att kunna behärska handelsvägen mellan öst och väst: Sverige, Danmark, Polen och Ryssland.

År 1558 gick Ivan den förskräckliges styrkor till angrepp och erövrade Narva omedelbart och så småningom även Dorpat. Ordensmästaren hade inget annat val än att be grannstaterna om hjälp. Polen tog ordensstaten i sitt beskydd, men städerna fruktade lika mycket polsk som rysk överhöghet. I stället framstod Sverige som en lämpligare beskyddare under vilken man hoppades kunna få en självständigare ställning. I maj 1561 uppsade Revals borgerskap och ridderskapet i Harrien och Wier-

Ryska bojarer från 1500-talet med tjocka vadderade rockor som skyddade mot både kyla och pilar. Från von Herbersteins "Rerum Moscovitarum".

land ordensmästaren tro och lydnad och anslöt sig månaden därpå till Sverige. Ett par år senare föll även Jerwen i svenskarnas händer.

Viks övergång till svenskarna skedde på ett annorlunda sätt. Redan efter ryssarnas första angrepp 1588 önskade enligt ett från Sverige utsänt ombud i Reval "hela Hapsal stift och vart ett svenskt barn, som bedja kan" att svenske kungen skulle komma till deras hjälp. Vid denna tid hade fred av allt att döma rått i stiftet sedan ett förödande inbördeskrig mellan två kandidater till biskopsstolen hade upphört på 1530-talet. Att nu freden åter hotades och dessutom av de främmande och skrämmande moskoviterna bör ha fått svenska kronan att framstå som en god ersättare för den svage biskopen i Hapsal.

Men biskopens bror, en danskvänlig man, lyckades få till stånd ett fördrag med danske kungen Fredrik II i september 1559, enligt vilket stiftet Ösel—Vik ställdes under danskt beskydd och kungen fick rätt till biskopsutnämning. Till ny biskop utsåg han sin bror hertig Magnus. Till följd av det nordiska sjuårskrigets utbrott 1563 vände svenskarna sina vapen mot danskarna också i Estland. Åke Bengtsson (Ferla), tidigare befälhavare i Pernau, förde sina trupper till hertig Magnus besittningar på fastlandet i Vik och påbörjade en belägring av Hapsal den 28 juli. Den 6 augusti gav sig slottet och domen, där

en mängd betydande folk hade sökt skydd.

Därmed var också Ormsö och Nuckö socknar i princip erövrade, i god tid för att höstens uppbörd från bönderna skulle var säkrad. I praktiken bör socknarna ha varit i svenskarnas hand senast i september, då också Dagö togs.

Hapsaldomen plundrades på allt från mässhakar, monstranser och kalkar till kyrkklockorna, som fördes till Reval och göts om till kanoner. Plundringen betraktades av den protestantiske krönikören Russow som en välkommen utrensning av katolska kvarlevor från "det schendlike hoerhuss".

Inte heller landsortskyrkorna gick fria. Antagligen vid samma tid som Ormsös kyrkoherde kunde meddela sin församling att böndernas nye herre var Erik XIV fick öns kyrka påhälsning av erövrarna. Ormsöborna berättade ett trettioal år senare för visitatorn Dubberch att kyrkan förr "då den goda freden ännu härskade" varit rik på silver och ornat, men att en svensk herr Larsen förde med sig allt till Sverige i början av det ryska kriget. Förlusten av kyrkans inventarier måste ha grämt ormsöbönderna. En hel del av föremålen bör de själva eller deras förfäder ha bekostat eller skänkt kyrkan.

Hur Nuckö kyrka klarade sig vid regimskiftet vet vi inte, men bönderna i de tre svenska landen kan mycket väl i jämförelse med de estniska bönderna ha kommit någorlunda lindrigt undan.

När Hapsal fallit fortsatte nämligen krigarna, av vilka många var tyska knektar, att förhärja trakten däromkring och hela Vik så svårt att några stackars bönder enligt krönikan måste spanna sig själva för plojen och låta kvinnorna styra den, eftersom de berövats alla sina hästar och oxar.

År 1565, ett par år efter dessa händelser, låg 19 1/2 av 322 1/2 hakar i den estniska delen av Hapsals slottslän öde, dvs 6 %. Det ligger närmast till hands att skylla dessa ödehakar på de gångna våldsamerheterna. I viss mån kan ett estniskt bondeuppror 1560 som snart slogs ner också ha varit en orsak. I det svenska området var andelen ödehakar försumbar: en halv hake i Nyby i sydöstra Eyland av sammanlagt 217 1/2.

Det enda vi har att utgå ifrån när det gäller att bedöma skillnaderna i välstånd mellan de tre landen 1565 är det genomsnittliga antalet kor per bonde. (Inga sådana uppgifter finns från estniskt område.) För Ormsö är detta 2,2, men för Nuckö 0,9 och för Eyland 1,2! Skillnaderna är som synes stora. De kan inte skyllas på olika förutsättningar för boskapsskötsel som kvaliteten på ängs- och betesmarker vilket revisionen 1591 visar. Ingenting talar heller för att nuckö- och eylandsbönderna skulle ha sluppit ifrån att lämna smöravgifter för en del av sina kor. Från 1588—1600 finns dessutom siffror som visar att skillnaderna i antalet kor då inte alls var så stora mellan de tre landen som 1565. Återigen framstår svenskarnas härjningar som den troligaste orsaken. Krönikören Russow nämner ju rov av hästar och oxar, att då också kor kan ha varit begärliga är ingen orimlig tanke.

Sammanfattar vi uppgifterna från tiden kring och närmast efter svenskarnas erövring av Hapsal, tycks det att döma av andelen ödehakar vara så, att de svenska bönderna klarade sig bättre än slottslänets estniska bönder från truppernas härjningar och att det genomsnittliga antalet kor hos bönderna i de tre svenska landen tyder på att Ormsö klarade sig bäst.

En förklaring kan vara att de svenska bönderna, främst de på Ormsö, var svårare att nå från Hapsal än de estniska. Ändå undgick inte kyrkan på Ormsö att plundras. Omöjligt är inte att Nuckö kyrka delade grannkyrkans öde, även om det inte finns belägg för en sådan sak.

Den svenska erövringen av Vik 1563 betydde för ormsö-, nuckö- och eylandsborna att de i ett tiotal år framåt var svenska undersåtar. Inte mycket är

känt om deras historia under dessa år, men det finns därmed ingen anledning att anta att bönderna levde i lugn och ro. Den danska fienden höll nu till på Ösel, bara fem mil sjövägen sydost om Hapsal. En liten notis från räkenskaperna 1565 är av intresse.

Den 19 november fördes två fångar, Hermen von Luibeck och Hans von Dansik, från Ormsö till Hapsals slott. Vad de fängslats för nämns inte, men av namnen att döma var de tyska knektar, möjligen komna från Ösel. Kanske var de kunskapare eller fribytare.

Russow berättar i sin krönika i första hand om händelser som utspelat sig i Reval eller stadens närhet, men ibland nämner han epidemier och härjningar som kan tänkas ha drabbat de svenska bönderna i Vik. Härjningen som följde på Hapsals erövring 1563 är ett redan nämnt exempel på detta. Det följande decenniet var inte fritt från bedrävelser. Våren 1566 spred sig pesten i Reval och överallt inom landet. Samma år ställde polska soldathopar till stora skador i Vik liksom 1567. Även 1568 plågades bönderna i Vik av främmande krigare, och sommaren 1570 genomströvades landsdelen av ryssar. Åtminstone i Reval grasserade detta år en förskräcklig sjukdom. Sommaren 1571 svepte en häftig och svår pest fram genom hela Livland. Året 1573 kännetecknades av en så hård vinter att folk ännu en vecka in i maj kunde ta sig till Reval från Sverige över isen. Vid samma års början härjade ryssarna i Vik.

Vi saknar nästan helt möjlighet att avgöra i vilken utsträckning de svenska bönderna i Vik drabbades av dessa olyckor efter 1565. Endast en kort förteckning från 1569 över hakar och mantal i Hapsals slottslän finns bevarad i en 1600-talsavskrift. Tyvärr är den inte så detaljerad att den lämnar några exakta upplysningar om förhållandena i de tre svenska landen, men det förefaller som att antalet bönder och hakar nu var ungefär lika många som 1565. Däremot var antalet kor per bonde lägre, men förändringen var också här mycket liten.

På 1570-talet drabbades Sverige av militära motgångar, och kostnaderna för truppernas underhåll blev så tyngande att soldaterna inte alltid kunde få sin betalning. De skotska och tyska legotrupperna i Estland som länge väntat blev slutligen så otåliga att man tvingades upplåta slotten Hapsal, Leal och Lode i Vik åt dem som pant i oktober 1573. Om de inte hade fått sina pengar före midsommartiden 1574 hade de rätt att överlämna slotten till främ-

mande makt, med undantag för ryssarna och hertig Magnus.

Inga pengar kom, så trupperna överlät slotten åt Danmark och gick i dansk tjänst i fåfängt hopp om bättre betalning. Övergången från att ha varit svenska till att bli danska undersåtar var säkert ingenting som bönderna på Ormsö och Nuckö socknar märkte mycket av, men när de nästa gång skulle byta herrar gick det våldsammare till.

Tartarer och ryssar

Ivan den förskräckliges styrkor var åter på väg västerut. Den snöfattiga vintern 1575, troligen i februari att döma av händelsens inplacering i Russows krönika, "härjade ryssarna och tartarerna på ett beklagansvärt sätt landet kring Hapsal, Lode, Leal, Padis, Fickel samt öarna Ösel (med undantag av arensburgsområdet), Dagö, Moon, Ormsö och Nuckö. De rövade dessutom människor och hästar, men frågade inte mycket efter oxar och kor". Sedan fortsatte de till Pernau. Detta är enda gången Russow särskilt nämner svenskbygderna.

I de svenska dagöräkenskaperna från denna tid bekräftas människoroven. Dagöfogden lät nämligen ta vara på spannmål och djur som blivit kvar på de gårdar "som Rysenn haffuer bordtfördt folkitt utaff".

Den fruktansvärda härjningen etsade sig fast i de svenska böndernas minne. Ännu vid 1800-talets mitt berättades på Ormsö en utförlig sägen om händelsen, som nedtecknades av Carl Russwurm:

Tartarerna ödelade Ormsö, och endast några få invånare räddade sig på den stora stenen Smäen (Smeden) vid Borrby. Där avvärjde de fienden, som försökte nå dem, med hakar, armborstpilar och sjudande vatten. Kärrslättbönderna grävde när fienden ankom till ön djupa hålor i skogen, i vilka de gömde sig, fastän fienden härmade svenskarnas röster och ropade på dem: "Kerste! Kuste! Kum fram! Fienden ä borte, fan e wold!" (Kristina! Gustav! Kom fram! Fienden är borta, fan i våld!) I de övriga byarna drev de in människorna i husen som de tände på. Prästen brändes inne i bastun. Andra grep de, slet huden av männens ryggar, skar bröstet av kvinnorna och tog livet av dem alla, då deras anförare hade befallt att ingen skulle skonas. En soldat kom in i ett hus som stod helt tomt. Endast ett barn låg i vaggan, sträckte sina armar mot honom och såg på honom vänligt bedjande, så att han inte

hade hjärta att döda det. Men då mindes han anförarens stränga befallning, välte vaggan och genomborrade barnet genom ryggen.

Sågnen kan naturligtvis inte ges något värde som historisk källa, trots att den bygger på en verklig händelse. Ändå är det mycket i den som framstår som trovärdigt såsom krigsfolkets härjande med grymhet och brand samt böndernas flykt till skogs.

Det har av Russwurm och äldre matrikelförfattare tagits för givet att ormsöprästen Kersten troligen 1575 dräptes av tartarerna, vilket stämmer väl med sågnens uppgift, men vilka källor de grundar sin åsikt på är oklart. Till 1500-talets ormsöpräster tänker jag återkomma i något annat sammanhang.

Utan angiven källa är också Russwurms uppgift att kyrkbyn på Nuckö, Gutanäs, ödelades av ryssar och tartarer 1575. Tills vidare är det kanske bäst att endast lita till krönikören Russows berättelse om vad som hände detta år.

Ryssar och svenskar

Ryssarnas och tartarernas härjningar på de estniska öarna år 1575 var bara en första påhälsning. I början av år 1576 återvände de, intog Hapsal den 12 februari, utan att danskarna gjorde något större motstånd, och blev kvar i fem års tid. Under senare delen av 1570-talet var svenskarna tillbakaträngda till Reval i norr och Dagö i väster.

Fogdesätet på Dagö var Pühhaleps gård inte långt från östra stranden. Avståndet över vattnet till Hapsal var drygt tre mil, till Ormsö knappt en och en halv. Räkenskaper från åren 1576—1579, då fogden Reinhold Koskull residerade på gården, ger en god bild av de ansträngda förhållandena på ön, men också några glimtar från Ormsö och Nuckö socknar. Fogden, ständigt på sin vakt mot den ryska fienden som ibland besökte Dagö, tvingades bättra på befästningar och hålla sig med ett stort antal soldater. Kostnaderna stod naturligtvis dagöbönderna för i första hand, men då inkomsterna från dem inte alltid räckte till, hände det också att fogden skickade någon betrodd man med en hop knektar att ta för sig i det av ryssarna behärskade området.

Det de kom över redovisades i sk hjälpgårdsregister och summerades sedan. Tyvärr är uppgifterna ibland svåra att få att överensstämma. Det står i alla fall klart att knektarna besökte Ormsö minst fem gånger 1576, främst under sommarhalvåret, och åtminstone sex gånger året därpå från april till augusti.

Pontus De la Gardie ledde framgångsrikt den svenska återerövringen av Estland i början av 1580-talet. Hans son Jakob och sonson Magnus Gabriel kom att äga stora delar av Ormsö och Nuckö socknar under 1600-talet. Kopparstick av Jeremias Falk efter samtida målning.

Nuckö nämns inte i själva registret 1576, men däremot i summeringen för året. År 1577 begav sig knektarna över till Nuckö dels i slutet av sommaren, dels sent på hösten.

Om skrivaren med "Nuckö" avsåg endast ön eller hela socknen är ovisst. Åtminstone hösten 1577 var det endast frågan om ön, vilket framgår av att inkomsterna redovisades under pasklep-vackan och österbyvackan.

Från 1578 har vi endast uppgifter om uppbörd på Ormsö. Över huvud taget tycks Ormsö ha drabbats flera gånger hårdare än Nuckö. Summeringen för 1576 visar exempelvis att 132 tunnor råg hämtats från Ormsö, men endast 32 från Nuckö. Förklaringen är naturligtvis Ormsös närhet till Dagö och avstånd till Hapsal. Ryssarna hade uppenbarligen ingen möjlighet att bevaka ön effektivt, vilket svenskarnas täta besök visar.

Råg var vad knektarna framför allt samlade in. I andra hand kom korn, torkat kött, torkad fisk, smör, salt, malt, pengar samt torkat, saltat och färskt kött av gås. Mindre vanligt var att knektarna förde med sig levande djur som svin, får och lamm till Dagö.

Oftast tycks bönderna ha lämnat "uthi gerdh, efter som the haffua hafft Rådth till", men någon enstaka gång, som på Ormsö 1578, kan man ana en mer reglerad uppbörd. Vid ett tillfälle framgår det också att knektarna kunde vara ute efter en särskild vara.

En summa pengar redovisas nämligen med tillägget att: "Thesse pening haffe krigzfolckett sielffue opburit aff bönderne på Ormsöön efter bondenn hade intz råd att uttgöre saltfiskarne."

Hur såg då ormsö- och nucköborna själva på att ge "så well Ryszenn som the Svenske skatth"? Enligt en anteckning i räkenskaperna var bönderna "villige att the och någott hulpe till att vnderholle thz svenske krigzfolck". Denna villighet kan verka förvånande med tanke på att ryssarna knappast gav några skattelättnader, men en annan anteckning ger förklaringen. Om Ormsö berättas nämligen med en lika förvånande uppriktighet att det svenska krigsfolket indrev hjälpgården "endels mz woldh".

Av någon tyvärr okänd anledning fängslades dessutom bönder hösten 1577. Den 26 november antecknade fogden att "en av de fångna nucköbönderna förts hit, och en mördare". Varifrån mördaren var framgår inte, men redan den 5 december sändes han till Reval. Nucköbonden blev däremot länge kvar. Då och då dyker han upp i räkenskaperna, ibland nämnd som "Ein gefangenn Swedeskerll". Ännu efter mitten av oktober 1578 satt han fängslad. Om han slutligen släpptes fri är ovisst.

Förhållandet var sålunda inte alltid det bästa mellan de svenska krigarna och bönderna på Ormsö och Nuckö.

Ändå finns det tecken som tyder på att bönderna hoppades att svenskarna skulle återta Hapsal från ryssarna, vilket inte är överraskande med tanke på vad som hände vintern 1575.

Noggranna längder fördes över de främmande som övernattade och utspisades på Pühhaleps gård. Bland de besökande fanns "Her Herman, Pastor von Worms", som stannade en dag den 1 september 1576. Tydligt vågade han sig över till Dagö, trots att ryssarna sedan över ett halvår satt i Hapsal. Hermans ärende tiger källorna om. Även ormsöbönder besökte dagöfogden. Den 14 maj var länsmännen Prest-Andres (från Kärrslätt), Forbeu Jürgen, Re-wallbeu Merten och Bussbeu Joper och ytterligare tre bönder gäster på gården i ett par dagar. Den 26 november — samma datum som nucköfången fördes till Pühhalep — övernattade fyra ormsöbönder. (De kallades "Telers" eller snarare "Teders", troligen en variant av det lågtyska "Tegder", som här skulle betyda länsman. Se Jakobsson s 24 f.) Den 4 mars året därpå hade sju bönder legat på gården två nätter. Tio dagar senare, den 14 mars, var "Prost andres von Wormsoe" över igen.

Böndernas ärenden avslöjas endast i ett fall, men ger då troligen förklaringen till de flesta besöken: bönderna som övernattade i början av mars 1578 förde med sig "kundtschop".

Dagöfogden fick inte bara användning av ormsöborna som informatorer. Simon Schmith, dvs en smideskunnig man, säkerligen identisk med en namne som var bonde i Rälby på Ormsö åtminstone under 1590-talet, vistades vintern 1577/78 på gården i ett annat ärende. Han finns upptagen bland de mer stadigvarande gårdsinvånarna dit bl a fogden själv, skrivare, knektar, hantverkare, tjänare och en blind gammal kvinna räknades.

Under rubriken "Pauern mith langen rören" — bönder med långpipiga vapen — nämns han tillsammans med sju andra bönder som sannolikt var från Dagö. I likhet med dessa tilldelades han vid ett tillfälle bly och krut, ett respektive ett halvt markpund. Simon hade förmodligen till uppgift att med sin bössa hjälpa till att hålla ryssarna från Dagö. Senast i början av februari 1578 hade dock bondestyrkan halverats och Simons namn förekommer inte längre i fogdens räkenskaper.

Från början av år 1579 har vi endast ett par uppgifter av intresse, de sista över huvud taget från ormsö- och nucköbornas tid under Ivan den förskräcklige. På en överstes befallning skickades

Jörgen Hedman

BORRBY ÅR 1704

(Forts från föreg nr)

Den överblivna magermjölken användes som kalvföda och som människo-dryck i form av surmjölk. Av mjölken gjordes också den ost ("Knapkäse") som i ännu äldre tider hade varit så utmärkande som typiskt svensk skattepost i Estland.

Belysande för denna tids mjölkproduktion kan exemplet Lehal vara. Godset Lehal i Wiek hade år 1651 54 mjölkkor. Här gjordes smör av all den mjölk korna gav. Dock överskred smörproduktionen sällan 80 lispund/år (ca 680 kg), vilket ger ca 1 1/2 lispund per ko och år. Lehals mjölkkor var i åldern 4—16 år. Genomsnittsåldern var åtta år. Att produktionen är så påfallande låg beror till stor del på att ofta mellan en tredjedel och hälften (ibland mer) av alla mjölkkor var i sin! (se Soom sid 124—128.) Exemplet Lehal är absolut inget undantag, tvärtom kan man nog

räkna med att samma förhållanden även gällde för den estlandssvenske bonden.

Fisket

Då jakten på grund av skogsbrist och avsaknad av lämpliga djur att jaga aldrig spelat någon större roll — den inskränkte ofta sig till jakt på hare, vildgäss och sjöfågel — är fisket desto mer intressant att studera.

Trots att Ormsö var en ö, var fiskevattnen i direkt anslutning till ön inte speciellt givande. Några direkta fiskebönder fanns heller inte på ön, utan fisket var en säsongssysselsättning för bönderna vid tidpunkter då övrig verksamhet kunde vila, dvs på hösten eller våren. Fiskeresorna gick ofta till Matsalviken och andra fiskrika ställen. Dock fiskade man även på vintern, eftersom man på 1500-talet vid vinterveckan i fe-

den 20 januari tre tunnor knektöl och två och en halv tunnor knektbröd till "dem Volck" på Ormsö. Den 23 januari blev fyra sjuka knektar som översten låtit sända från Ormsö till Pühhalep försedda med matvaror som bröd, öl och fisk.

Tydligt har en hop krigsfolk befunnit sig på Ormsö, men i vilket syfte är okänt. Kanske var det frågan om en hjälpgårdsinsamling som dragit ut på tiden. Först två och ett halvt år senare, den 9 augusti 1581, återerövrades Hapsals slott av svenskarna under befäl av Pontus De la Gardie. De hastiga bytena av herrar var över och förvaltningen kunde bli mer ordnad.

Innan vi ser närmare på det förhållandevis rika källmaterialet som därmed dyker upp bör något nämnas om vad Russow har att berätta om händelser som kan ha påverkat befolkningen i Ormsö och Nuckö socknar under ryssarnas tid på Hapsals slott. Våren 1577 härjade i Reval en svår sjukdom som upphörde först under sommaren. Om den spred sig till landsbygden är ovisst. Samma år avbröt ryssarna en belägring av Reval och avtågade. I april gav man därför allt krigsfolk, alla adelsmän, landsknektar, borgare, bönder och lödrivare i staden fria att bege sig till de av ryssarna behärskade områdena i Livland för att plundra. Vik och andra av

dessa områden härjades under sommaren fram till vintern. Beslagtagen boskap fördes till Reval och såldes till lågt pris i stora mängder. Plundrarskarorna slog också ihjäl eller tillfångatog de rys-sar de stötte på, så att ryssarna snart knappt vågade sig utanför sina befästningar.

Våren 1578 drabbades Reval och hela den estniska landsbygden av hungersnöd. Många hundra människor svält ihjäl. Denna uppgift bekräftas av dagöfogden, som i sina räkenskaper kallade 1578 "Ein knap Jar". Sommaren 1579 härjade pest åtminstone i rigaområdet och i Sverige. Samma höst undsatte tatarerna ryssarna på Hapsals slott som belägrades av några hundra bönder, varefter de gick hårt fram i Vik samt fångade och förde bort ganska mycket folk. I slutet av juli 1580 drog ett våldsamt oväder med åska, blix och hagel fram över Livland. Haglen var så stora att säden på åkrarna i vissa områden förstördes och vilda djur och fåglar dödades. På hösten bröt en oerhört hastig sjukdom ut i Reval och spred sig över hela landet, så att inom kort en otalig mängd människor dog. Det fanns inte ett hus i staden eller en gård i byarna där inte invånarna, unga som gamla, hade legat sjuka.

Forts i nästa nr

bruari/mars ofta erlade skatt i färsk fisk. De vanligaste fisksorterna var gädda, abborre, olika sorters plattfisk, braxen, torsk, ål och ibland sk "krampsil". Magnushofs gods höll sig med egna fiskeredskap endast i begränsad utsträckning. En av skatteposterna för ormsbönderna var tio pund gädda (ca två 125 literstunnor) per hake och år.

Vilken roll nu fisket egentligen spelade för t ex borrbysbornas livsföring 1704 är svårt att säga, men det står nog klart att fisken utgjorde ett tacksamt tillskott till en i övrigt ganska mager kost. Fisken äts och förvarades helst i saltat eller torkat skick.

Utdrag ur Wackeboken för år 1704

"Bönderna under detta gods giver i proportion till sitt haketal alla lika mycket arbete och lika rättighet, nämligen av var hake som följer: 3 tunnor råg, 3 tunnor korn — eller 3 tunnor råg om de på grund av sitt ofruktbara land inte odlar korn, 1/2 tunna havre — allt i svenskt mått.

9 kylmit oxkorn — där 15 kylmit utgör en revalsk tunna. 1/2 lispund smör, 1 får och 1 lamm, 2 hönor och 10 ägg, 4 buntar halm, 4 1/2 Daler kopparmynt, i wackepengar, 1 fora hö eller 4 Daler kopparmynt i reda pengar, 1 famn trä eller 2 Daler kopparmynt, 10 pund gädda, 1 Daler kopparmynt i svinpengar, 2 gäss eller 13 1/3 öre i reda pengar, 1 och 11/15 tunna råg i tullkornsskatt, Wormsöskt mått.

Med arbetet förbliver det så som det i all tid här har varit brukligt!"

För att belysa dessa kostnader följer här några citat ur boken "Vad kostade det?" av L O Lagerquist och E Nathorst-Böös:

År 1700 var månadslönen för en styrman 12 riksdaler. I lispund smör kostade 7 1/2 Daler kopparmynt, 1 lispund fläsk kostade 6 Daler kopparmynt, 1 tunna råg kostade 12 Daler k m, 1 fat (= 157 liter) öl kostade 12 Daler k.m.

År 1705 hade en bokhållare 1 200 Daler k.m. i årslön. 1 tunna vete kostade 16 Daler k.m., 1 tunna salt 9 Daler k.m., 1 tunna ärter — 11 till 12 Daler k m, 1 hare — 1 1/2 Daler k m, 1 stop öl — 6 öre k m (1 Daler = 32 öre), 1 stop vin — 7 mark k m (1 Daler = 4 mark), Bibeln — 120 Daler k m, 1 ankare — 80 Daler k m, 1 skeppund (ca 170 kg) spik — 2 till 4 Daler k m samt 1 soldatrock — 15 Daler k m

Läsaren må själv jämföra och dra sina slutsatser om levnadsstandarden i allmänhet!

Förmögenhetsredovisning för 26 av Borrbys 31 gårdar

Ur wackeboken för år 1704 — RA, Stockholm

Gården Borg Bj	Fiskerij	Gädda	Ål	Torsk	Plattfisk	Östfisk	Lång-Östfisk	Räke	Skinka	Källar	Råg	Korn	Havre	Gädda	Gäss	Svin	Öre	Trä	Halm	Smör	Får	Lamm	Hö	Korn	Råg	Havre	Öl	Spik	Söld
Marten Hansson	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hans Matsson	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Peer Steffansson	1	1	1	1	3	2	3	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hans Knutsson	1	1	1	1	3	1	2	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hans Martensson	1	1	1	1	2	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hans Matsson	1	1	1	1	2	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Thomas Siffersson	1	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Barthel Jonnison	1	1	1	1	3	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Jürgen Stephanson	1	1	1	1	3	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hans Jürgensson	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Siffer Bentsson	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Peer Magnusson	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Thomas Steffansson	1	1	1	1	4	1	3	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hans Peersson	1	1	1	1	4	1	3	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hans Martensson	1	1	1	1	3	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Knut Hansson	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Siffer Matsson	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Barthel Hinrichsson	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hans Bentsson	1	1	1	1	3	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Marten Michelsson	1	1	1	1	3	1	2	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hans Siffersson	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lars Jürgensson	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Mats Hansson	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lars Larsson	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hans Jacobsson	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Anders Larsson	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Förmögenhetsredovisning för 26 av Borrbys 31 gårdar.
Ur wackeboken för år 1704 (RA, Stockholm).

Källhänvisningar

Wackebok för Magnushofs gods, i Estländska Generalguvernementets arkiv — avd 3: Ekonomiståthållarens arkiv vol 19 år 1704, RA.

Hannerberg, David: Svenskt agrarsamhälle under 1200 år, Stockholm 1971.

Lagerquist, L O/Nathorst-Böös, E: Vad kostade det?, Stockholm 1985.

Soom, Arnold: Der Herrenhof in Estland im 17. Jahrhundert, Lund 1954.

Ett tack även till vännen Jonathan Lindström som var (och är) mig till stor hjälp!

Gustav J:son Kotz

Svenskbygårdens tillkomst

Föreningen Svenskbyborna bildades 1954 i Roma på Gotland. Dessförinnan fungerade Petter Kristiansson Annas, främst i sin egenskap av organist och sångledare, och Sigfrid Hoas, son till byns framstående andlige talesman pastor Kristoffer Hoas, som sammanhållande länkar för byborna. Det föll sig naturligt att välja Petter Annas till föreningens förste ordförande, ett uppdrag som han innehade till 1971 då han av hälsoskäl avböjde ett omval. Föreningen står i stor tacksamhetsskuld till honom för hans insatser till fromma för bybornas gemenskap och sammanhållning under många år. Det var därför med glädje som föreningen valde honom till hedersordförande, och en guld-klocka blev ytterligare bevis på medlemmarnas uppskattning.

1972 kunde föreningen med hjälp av dels egna medel, dels ett generöst bidrag från den av domkapitlet i Uppsala förvaltade Svenskbyfonden, möjliggöra en resa till svenskbygderna i Kanada för Petter Annas och hans hustru. Kontakterna med de dit utflyttade byborna har alltid framstått som en angelägen uppgift för föreningen, och denna resa till våra fränder på andra sidan Atlanten möttes med varm sympati. Den blev en stor framgång, inte minst genom att den resulterade i att de flesta bybor i Kanada nu är medlemmar i föreningen.

Efter Petter Annas valdes undertecknad till ordförande 1971. Att leda en ideell förening med minnesvårdande och kulturella ambitioner är ett hedersuppdrag med många förpliktelser och med krav på förståelse för både positiv och negativ kritik. De svåra frågorna är alltid hur medlemmarnas intressen bäst tillvaratas och kanaliseras i en föränderlig tid — och hur avvägningen mellan ambitioner och resurser skall göras.

En av de stora uppgifterna att ta itu med var den som den dåvarande ordföranden i föreningen 1969 väckte förslag om, nämligen att om möjligt samla fotografierna från Gammalsvenskby och dess bebyggelse, och från resan hem till Sverige. Ärendet brådskade, ty ju längre tiden led desto svårare skulle det bli att få samlingen någorlunda komplett. Många av de äldre byborna hade gått ur tiden, och det var ovisst om i vad mån de efterlevande tagit tillvara fyrtio år gamla, i många fall ännu äldre, fotografier. Den nytillträdde ordföranden såg som sin uppgift att

Första spadtaget till Svenskbygården tas den 16 juni 1976. Pastor Sigfrid Hoas håller i spadskaflet under överinseende av övriga medlemmar i Föreningen Svenskbybornas styrelse. Fr v: Gustav Kotz, Simon Buskas, Sigfrid Hoas, Arvid Buskas, Birgit Muthas och Karl Buskas.

efter bästa förmåga förverkliga beslutet om dokumentationen av Gammalsvenskby. Nu kan det sägas, att det inte var någon enkel uppgift, så spridda som vi är i dag, inte bara i Sverige utan även i Kanada. Efter tre års tålamsprövande arbete av omfattande korrespondens och otaliga personkontakter kunde arbetet med bildokumentationen slutföras. Jag tillåter mig att beteckna samlingen som en framgång av stort kulturellt och historiskt intresse. Iordningställandet var förenat med inte obetydliga kostnader för föreningen. Avfotografering och iståndsättande av gamla fotografier är kostnadskrävande. Nu anser vi väl alla, att det var en förständig investering.

Förre ordföranden hade även framfört en annan djärv tanke: Att om möjligt åstadkomma en svenskbygård. Att få en egen samlingslokal hade länge varit många bybors dröm. Tiderna var emellertid sådana att planen måste skjutas på framtiden. Efter 45 år i Sverige ansågs dock projektet värt ett ärligt försök. Den 1 augusti 1974 beslutade årsmötet att en svenskbygård skulle byggas. Åt styrelsen uppdrogs att för-

anstalta om lokalisering och vidta övriga erforderliga åtgärder. Gårdens exteriör skulle vara representativ för bebyggelsen i Gammalsvenskby. Interiören skulle anpassas så att huset kunde tjäna som samlingsplats i vidsträckt bemärkelse. Som förebild bestämdes att Petter och Maria Norbergs hus i Taknegårda skulle tjäna.

Förutsättningen för att föreningen och dess medlemmar ekonomiskt skulle gå iland med uppförandet var dock att tomtfrågan kunde lösas på förmånligaste sätt. Rektor Sigfrid Hoas och hans hustru Ingegerd förklarade sig villiga att kosnadsfritt upplåta byggnadstomt på en av dem ägd fastighet vid Högbro i Halla socken, ca 5 km söder om Roma kyrka. Föreningen mottog detta erbjudande med allra största tacksamhet. Byggnadstillstånd söktes i vanlig ordning men beviljades inte med motivering att trafiktekniska skäl lade hinder i vägen för in- och utfarten från fastigheten. Vi blev väl alla lite besvikna över avslaget, så mycket mer som själva förutsättningen för vår plans förverkligande — tomtfrågan — föreföll oss skoningslöst tillintetgjord.

Men när nöden är som störst är hjälpen som närmast! Ännu en gång skulle vi få uppleva sanningen i detta gamla sädesätt: Posten Åke Wiberg i Roma kom oss till hjälp och erbjöd föreningen byggnadstomt på lönebostället Prästgården 2:1 i Roma. Vår tacksamhet mot prosten Wiberg personligen och Roma församling var och förblir obeskrivligt stor. Vi i styrelsen erfor en vägledande uppmuntran och accepterade med glädje detta vänliga och förmånliga erbjudande. En bättre plats än denna, alldeles intill Roma kyrka och Svenskbyklockstapeln, hade vi aldrig kunnat få, ja, inte ens vågat tänka på! Allt som hade med Gammalsvenskby att göra kunde nu samlas till en enhet på samma plats.

Arkitekt Jan Andréasson-Utas fick extraarbete med nya ritningar, men han ställde beredvilligt och kostnadsfritt sina tjänster till förfogande, för vilket vi betygar honom vår tacksamhet.

Återigen ansöktes om byggnadstillstånd. Styrelsen erhöll den 8 augusti 1975 förhandsbesked om att ärendet denna gång vederfarits välvillig och positiv behandling. Den 27 i samma månad hölls styrelsesammanträde hos Gunnar J:son Hoas i Visby, varvid en byggnadskommitté med följande sammansättning utsågs: Gunnar Buskas, Tumba, Karl Buskas, Visby, Simon Buskas, Norrlanda, Sigfrid Hoas, Södertälje, Gustav J:son Kotz, Vall, och Jan Andréasson-Utas, Visby. Föreningens ordförande utsågs till arbetsledare och ansvarig för det löpande, praktiska arbetet.

Den 14 maj 1975 hade ett upprop författats med vädjan om frivilliga bidrag och dagsverken till Svenskbygården. Cirka 450 brev utsändes. I oktober samma år ansöktes hos stiftsnämnden i Visby om tomträtt för att på Prästgården 2:1 i Roma få uppföra Svenskbygården. Den 13 november träffades avtalet med nämnden om upplåtelse av tomten — mot en årlig avgift av 100 kronor. I december undertecknades arrendeavtalet, för stiftsnämnden av biskop Olof Herrlin, för Föreningen Svenskbyborna av ordföranden. Enligt beslut av Roma församlings kyrkoråd har föreningen senare befriats från arrendeavgiften. För att understryka föreningens tacksamhet har en nyckel till Svenskbygården överlämnats till prosten Wiberg med rätt för Roma församling att närhelst så önskas och utan kostnad få disponera Svenskbygården för sammankomster av olika slag, varvid föreningens styrelse i särskild

åtanka haft Roma kyrkliga syförening, Roma rödakorskrets och De äldres dag.

I november 1975 ansökte föreningens styrelse hos domkapitlet i Uppsala om bidrag för viss finansiering av Svenskbygården ur den av domkapitlet sedan 1920 förvaltade Svenskbyfonden. Positivt svar erhöles, men frågan måste för slutligt avgörande föreläggas Kammarkollegiet. Kollegiet biföll ansökan, grundplåten till Svenskbygården var säkrad.

Dessvärre visade det sig senare, att fondmedlen bundits i låneobligationer, men kapitalvärdet kunde likafullt utnyttjas som borgen för föreningen. Från medlemmarna började ekonomiska bidrag flyta in. Det förtjänar särskilt omnämnas att våra fränder i Kanada på ett alldeles särskilt sätt bistått oss. Efter att på så sätt ha tillförsäkrat oss en något så när säker grund startade nu det praktiska arbetet med att förverkliga Svenskbygården. I november—december 1975 kontaktade ordföranden alla skogsägande bybor på Gotland, till vilka han tillät sig räkna även sådana gotlänningar som gift sig med svenskbyflickor. Ingen gick fri eller kom undan. Alla ställde välvilligt byggnadstimmer till förfogande allt efter förmåga. Under januari—februari 1976 avverkades skogen genom ägarnas försorg, den forslades även fram till farbar väg. I några fall, där givarna av ålders- och hälsoskäl själva inte orkade med skogsarbetet, ställde ordföranden med söner och kassören upp. Från Stenkyrka i norr till Fardhem i söder transporterades den avverkade skogen till Österby brädgård i Visby. Med detta företag hade ett förmånligt avtal om sågning av stockarna träffats. Den 10 mars 1976 var detta viktiga arbete slutfört. Sedan kunde själva byggandet starta — efter det att värbruket klarats av. Byggnadsstarten kom därför att förläggas till försommaren detta år.

Ur mina anteckningar kan följande rapsodiska data anföras:

1976

- 15 juni Utstakning av byggnaden.
 16 juni Första spadtaget togs av pastor Sigfrid Hoas i närvaro av ett trettiotal bybor, varav några från Kanada på besök i Sverige. Prosten Wiberg bjöd på kaffe i prästgården. Det stormade denna dag, och pastor Hoas nämnde i sitt anförande att det ofta stormat kring svenskbyborna många gånger tidigare.
 28 juni Grunden grävdes.
 2 juli Betongfundamentet göts.

- 5 juli Första stenen i grundmuren, av cementslaktegel tillverkade i Othem, lades. Murningens rötskrea under juli månad. Glädjande var att så många frivilliga krafter ställde upp just under semester månaden. Arbetet framskred över förväntan.
 28 juli Resning av spärrar, panelning för papp och taktegel.
 29 juli En rekordstor arbetsstyrka: elva man. Fru Ingegerd Hoas bjöd på kaffe och jordgubbstårta. Fru Hoas omtanke bildade skola. Arbetsplatsen besöktes senare av följande damer, som alla bjöd på kaffe med dopp och tårta: Harriet Buskas, Elsa och Lena Kotz, systrarna Josefsson (f Knutas), Anna Persson och Adel Oskarsson.
 6 okt Tegeltaket lades, sakkunniga medhjälpare var Karl Eriksson och Erik Oskarsson.
 31 okt Samling i Svenskbygården för första gången. Sångarträff med trettiotalet personer närvarande. Psalm nr 482 "Välsignat är det hem förvisst" och psalm nr 5 "Lova vill jag Herran", samt en rad profana sånger sjöngs. Svenskbyborna har i alla tider vågat blanda religiöst och profant.
 1 dec Borrning av brunn med lycklig utgång: bra vatten i riklig mängd. Under resten av vinterhalvåret slutfördes inredning och installationsarbeten.

1977

- 1 april Genom ordförandens försorg fördes biblioteket från Gammalsvenskby till Svenskbygården. I 48 år hade det legat nedpackat vid Hakuse i Björke. Biblioteket är i förhållandevis gott skick, men det måste ordnas och katalogiseras, defekta volymer måste repareras.
 2 maj Yttertrappan med tillhörande järnräcke, tillverkat av bröderna Buskas i Tingstäde, färdigställdes.
 20 maj Trädgårdsplanen jordfrästes av Nils Buskas, Lummelunda. Tillsåningen med gräsfrö gjordes av Edmund Bodin, Roma.
 21 maj Uppsättningen av staketet runt Svenskbygården påbörjades av föreningens kassör, Simon Buskas m fl. Under

maj månad målades Svenskbygården utvändigt: vit med svart sockel, en färgkombination som var sed i Gammalsvenskby.

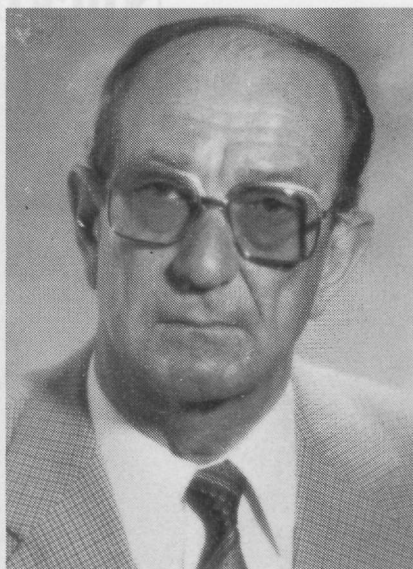
30 maj Plattgången från Allévägen fram till trappan och entrén lades. Byggnadskommittén rapporterade att Svenskbygården var färdig.

1 aug Invigning av Svenskbygården på dagen 48 år efter vår ankomst till Sverige!

Föreningens styrelse och byggnadskommitté uttalar sitt erkännande tack för värdefullt bistånd till ingenjör Herbert Jacobsson, Hemse och till byggmästare Helmer Olsson, Norrlanda, samt till alla som på olika sätt bidragit med kontanter, frivilliga dagsverken eller som ställt traktorer och lastmaskiner till förfogande för transporter etc. Utan Er goda vilja och Era personliga bidrag hade vare sig styrelsen eller byggnadskommittén kunnat fullgöra den mycket omfattande uppgiften att förverkliga Svenskbygården. Det må här också framhållas, att inte bara medlemmar i Föreningen Svenskbyborna hjälpt till, utan även andra, som av olika skäl har anknytning till svenskbyborna, har bidragit på olika sätt. Med särskild tacksamhet vill jag nämna bidraget från Kvinnliga Missionsarbetare (KMA) i Stockholm, som alltid stått oss bi.

Till de svenskbybor och svenskbyättlingar som ännu inte lämnat något bidrag till Svenskbygården vill jag säga, att det är ännu inte för sent, och Era bidrag är lika välkomna nu. Även om finansieringen av själva bygget är avklarad så är vi hänvisade till frivilliga bidrag för driftskostnaderna och det framtida underhållet. Frågan hur det skall gå för föreningen i framtiden kan alltid ställas. Kommer banden mellan den äldre generationen, född i Gammalsvenskby, och den yngre, född i Sverige, att bestå? Klart torde väl vara, att de yngre av naturliga skäl inte kan känna samma känslomässiga engagemang som vi äldre med våra starka minnesbilder från barndomen i Gammalsvenskby och tiden därnere med nöd och lidande, förtryck och umbäranden. Efter medlemsantalet att döma förefaller intresset för föreningen Svenskbyborna nu dock att vara större än någonsin. Aldrig tidigare har nämligen medlemsantalet varit så stort som nu. Med särskild glädje konstaterar jag intresset från ungdomarnas sida. Och det är också därför som jag personligen är optimistisk för framtiden. Det är väl

Till minnet av Manfred Westerblom

Manfred Westerblom avled den 7 april. Han skulle ha fyllt 70 år den 3 maj. Dödsbudet kom helt överraskande för alla dem som kände denne spänstige man, vars namn alltid förknippats med hälsa och vitalitet.

Manfred Westerbloms livshistoria är sagan om den fattige nucköpojken som med tiden blev en framstående företagsledare i internationella sammanhang — en spännande och stundom dramatisk historia.

Manfred tillhörde den första kullen nucköungdomar som fick sitt avgångsbetyg från den nya 6-klassiga folkskolan i Birkas. Han tillhörde också den första kullen studenter från det svenska gymnasiet i Hapsal och kunde alltså för ett år sedan fira 50-årsjubileum. Efter fullgjord värnplikt vid kavalleriet i Dorpat tjänstgjorde han vid en expeditionsfirma i Reval. Någon tid därefter

anställdes han i AGA:s dotterbolag där — en omständighet som skulle bli avgörande för hela hans fortsatta karriär.

Manfred Westerblom hamnade i Estlands huvudstad under högkonjunktur-åren strax före andra världskrigets utbrott. Även många andra estlandssvenska ungdomar flyttade under dessa år till Reval för att söka sin utkomst. För den tynande svenska revalkolonin utgjorde tillskotten från landsbygden en välbehövlig förstärkning. Manfred var en av dem som aktivt engagerade sig i SOV:s verksamhet och i andra sammanslutningar där svenska intressen kunde tillvaratagas.

Krigsutbrottet, balttyskarnas uttåg, de ryska truppernas stationering i kustområdena förbytte den framtidsoptimism som kännetecknat 30-talets Estland till nattsvart pessimism. I detta nya läge uppstod bland estlandssvenskarna spontant "hem-till-Sverige-rörelsen". Hela svenskbygden gick i uppbrotsstämning och väntade på klarsignal från vederbörande myndigheter. 1939 gick till ända, 1940 likaså utan att frågan om en allmän överflyttning till Sverige blivit löst. Att fly var detsamma som självmord — ansåg de sakkunniga.

Plötsligt, i början av mars 1941, var Manfred Westerblom försvunnen från Reval. Först efter många långa veckor kunde oroliga vänner och anhöriga dra en lättnadens suck: Manfred befann sig i Stockholm. Han hade tillsammans med några studentkolleger från Tekniska högskolan i Reval företagit en helt otrolig rymning ut ur landet på skidor över Finska viken! Och detta under en tid då varje bit av kusten var bevakad, då stora isrännor brutits upp mitt i Finska viken — andra svårigheter att

egentligen för de yngre som vi äldre påtagit oss uppgiften att uppföra Svenskbygården — som en samlingsplats i första hand, men också som ett minnesmärke både framåt och bakåt i tiden.

Utsikterna att föreningen skall bestå tycks mig därför vara goda. Skulle föreningen Svenskbyborna mot förmodan någon gång upplösas är det allas vår vilja, som grundade den, att klockstapeln och Svenskbygården må tillfalla Roma församling och stå kvar som minnesmärken över en svensk folkspillas säregna öden genom tiderna.

Jag tillåter mig till sist den varma förhoppningen, att kommande släktled

skall värdesätta och vårda svenskbyminnena som vi äldre, inte utan möda, samlat i Roma. Till såväl gamla som unga vädjar jag, att, när Er tid här på jorden är ute, med en donation allt efter vars och ens förmåga ha dessa minnen i åtanke. Därmed skulle det kunna bli möjligt för svenskbyättlingar och andra intresserade att även i framtiden kunna beskåda minnesmärkena över de svenskbybor som kom till Sverige den 1 augusti 1929.

(Ur Svenskbyborna 50 år i Sverige
1979)

förtiga. Det krävdes en utmärkt fysik, okuvlig vilja och oräddhet av delta-garna i expeditionen, egenskaper som alltid förknippats med Manfred.

I Stockholm fick Manfred Westerblom möjlighet att fortsätta sina i Reval påbörjade teknologiska studier, för a tack vare bistånd från AGA. Det var också AGA som tog honom i sin tjänst när han avlagt examen.

AGA-ledningen insåg snart att den unge estlandssvenske ingenjören var ett chefsämne. Efter en gedigen intern utbildning, bl a också i spanska språket, fick Manfred 1949 överta en chefspost i koncernens dotterbolag i Mexico City. Därefter följde anställningar som verkställande direktör för dotterbolagen i respektive Bogotá, Istanbul och Basel. Med undantag för några år under 1960-talet då han arbetade som divisionschef i moderbolaget på Lidingö, tjänstgjorde han utomlands ända fram till pensioneringen för några år sedan.

Manfred Westerblom fann sig tillrätta och kom att trivas i de mest skilda miljöer och brokiga sällskap — bland mexikanare, indianer, turkar och ett otal andra folkslag. Han rationaliserade företaget, byggde nya fabriker, såg till att hans företag gav utdelning åt dem som satsat kunskap och kapital. Såväl hemma hos koncernledningen som bland kolleger och underlydande vann han stor respekt. Han var en fordrande chef, som krävde mycket av sina anställda men ännu mera av sig själv.

Äntligen, efter mer än 30 år i utlandet, återvände makarna Westerblom till Stockholm. 1980-talets Sverige var inte 1940-talets. Skulle en så dynamisk person som Manfred kunna anpassa sig till förhållandena i det nya svenska samhället och till pensionärens lugna tillvaro? Vi som hade tillfälle att umgås med honom under de senaste åren kunde med tillfredsställelse konstatera att han var på god väg att akklimatisera sig. Han fann nya sysselsättningar. Bl a nedlade han ett stort arbete på att upprätta ett detaljerat register över släkten Westerblom från Gutanas, Estland, och nedteckna minnen från sina utlandsår. Även för SOV:s verksamhet hade han tid och intresse.

Så blev då vår pratstund efter seniorgruppens sammanträde den 2 april vårt sista möte. Några episoder ur Ditt växlingsrika liv hann vi aktualisera, mycket återstod att ta upp i detalj. Som alltid hade vi roligt åt hågkomsterna från gymnasietiden i Hapsal med dess otåliga pojkestreck. Du gladde Dig åt den förestående resan till Spanien och Schweiz. När Du kom hem igen skulle

Tore Gjötterberg

En benådad stund på Nuckö strand

Hapsalpromenadens båthamn 1932 med Nuckö-stranden i bakgrunden.

I sista numret av Kustbon 1983 berättade jag om min familjs somrar på 1920- och 1930-talen i Hapsal. Turist-reklamens slogan om Hapsal som ett "Nordens Venedig" tyckte vi besannades i fråga om ljusförhållandena i det maritima landskapet kring Nucköbukten. Att komma ned till den lilla badortens strand en stilla morgon och paddla ut i ljushavet på den spegelblanka golfen gav en sinnenas fulla berusning. En liten påminnelse om en sådan gudabenådad stund fick jag här omdagen då jag kom att läsa ett gammalt brev från min avlidne bror, Eddy Gjötterberg, daterat den 29 juni 1932.

"I förrgår rodde vi på morgonen över till andra sidan av viken. Där är vida, karga strandängar med betande kor, lärksång, skrikande vipor, skrattmåsar, jagande svalor. Långt borta ser man skogen och några lövdungar med halmtäckta, grå bondstugor. Den lilla staden med ruin och torn ligger ännu längre bort. Himlen är svinnande djup

och blå. Man är som i Edens lustgård innan människorna skapats. Solan steker. Jag dödar tio bromsar på en halvtimme och får fred. De är icke paradissiska. — Om du kunde följa skiftningarna på vattnet, medan jag skriver! Nyss var viken svart och grön med svepande vattringar. Grunden lågo som stora rostfläckar. Efter några ögonblick ljusnade himlen och vattnet blev silver. Nu ligger viken dovt askfärgad, men himlen underbart pärlgrå.

Ett par karlar staka hem en gyttepråm. Måsarna flyga lågt. Då och då flämtar ett ljussken ur molnen. Tre små huckleklädda nuckögummor ha givit sig ut och ro med korta och jämna årtag till andra sidan. — Nu är det ingen skillnad i färg mellan himmel och vatten, men vattnet är som siden och himlen som tyll. Snart visar sig i väster en glänta i tylltacket och små krusningar går från samma håll över sidenytan. Det blir bestämt vackert på eftermiddagen."

*

vi omedelbart träffas för att fortsätta våra resonemang. Det blev ingen resa, det blir inga fler dialoger . . .

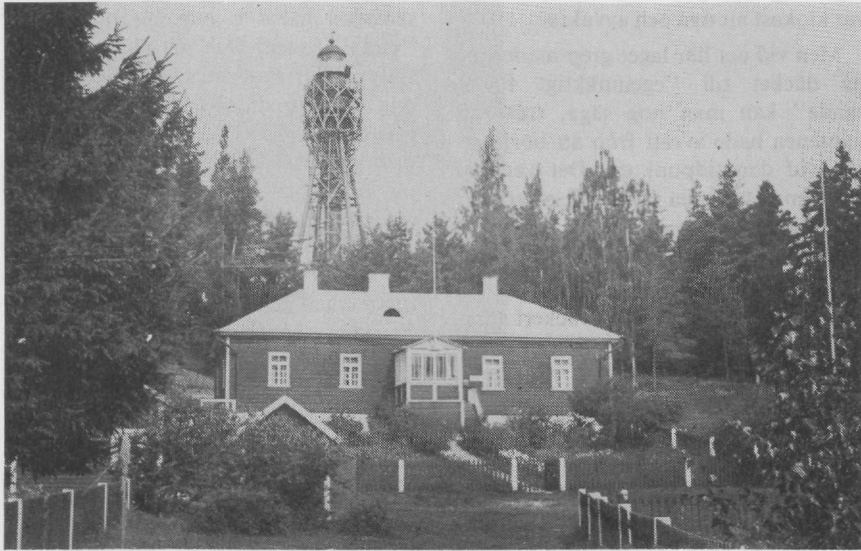
Du var alltid en glad, generös och positiv kamrat, Manfred. Vi tackar Dig alla — skolkamrater, idrottskamrater, vänner från när och fjärran. Tack också för att Du genom Dina insatser på olika områden hedrat vår lilla folkstam.

Elmar Nyman

Efter sina många år som utlandssvensk kom Manfred Westerblom till oss, som med tiden börjat känna oss något kantstötta och ibland uppgivna i vår strävan att söka bära de estlandssvenska traditionerna vidare. Med en välgörande friskhet och stor initiativrikedom ställde han upp i detta kulturarbete. Hans främsta, mer konkreta uppgift

Jakob Grahn

En äventyrlig resa Runö—Stockholm

Runö fyr under ombyggnad år 1938 och "kassarm", där artikelförfattaren några år tidigare gjort sin värnplikt, en tid under Hugo Mickelins ledning.

Foto: Herbert Sundin

Året var 1938. — Inledningsvis skulle jag vilja börja med att tala om att runöbönderna var rätt så lediga under vintermånaderna då varken jordbruk eller fiske kunde utövas, eftersom isen alltså lade sig över Rigaviken strax efter Trettondagshelgen och låg kvar ända till våren.

Under de sista förkrigsåren hade runöborna funnit en bra inkomstkälla i byggandet och försäljandet av roddbåtar (på runösvenska "lådjo"), vilka sedermera skulle säljas på Kornhamnstorg i Stockholm. Nämnas bör, att priset var i sv kr 100 per roddbåt, vilket man kunde handla bra mycket för i Estland på den tiden. Vi hade gott om kärnvirke i vår rika barrskog på Runö,

så att vi fick ett kvistfritt och bra båtvirke. — På en sådan spännande försäljningsresa fick alltså undertecknad vara med. Att få besöka vårt ursprungliga fäderneslands huvudstad Stockholm för första gången verkade mycket lockande för en ung man.

Våren hade kommit, alla var färdiga med sitt båtbyggande och några runöbönder hade fått löfte om att få hyra en estnisk båt vid namn "Manni" för sjötransporten av roddbåtarna till Stockholm. En vacker vårdag kastade "Manni" ankar ute på redan, på öns västra sida, vilken vi kallade "Pärsudden", med en tremansbesättning ombord, bestående av kapten, styrman och jungman. Med denna båt skulle vi

blev att sätta fart på estlandssvenskarnas släktforskning.

Hur en sådan släktforskning skulle påbörjas skisserade Manfred Westerblom på ett utomordentligt sätt i en artikel i föregående nummer av Kustbon. Huruvida den där omnämnda fortsättningen av hans skisser för insamling, katalogisering och tryckning har hunnit utarbetas innan han så hastigt rycktes bort, är i skrivande stund obekant.

Emellertid minns vi alla Manfred bäst från hans framträdande på hembygdsdagen den 30 augusti föregående år, då han på ett fascinerande och mycket charmfullt sätt berättade om Svenska Gymnasiet i Hapsal och om

den första studentkullens vidare öden. Föredraget, infört i Kustbon nr 3/86, förtjänar att läsas omigen.

Inom den seniorgrupp som bildades hösten 1986 med uppgift att bl a kartlägga de luckor som finns i verifieringen av vårt kulturarv — där även släktforskningsfrågan ingår — var Manfred en av de mest aktiva. Detaljplaneringen av "Skolfest Hapsal", varom man kan läsa mera på annat ställe i denna tidning, bär även den i många stycken hans signum.

Vi tackar Manfred Westerblom varmt för alla hans goda insatser för estlandssvenskarna och lyser frid över hans ljusa minne. *Thomas Lorentz*

få åka fyra man från Runö, dvs tre oerfarna runöpojkar samt en medelålders man som skulle ansvara för lasten och som vi senare kallade "exportören", på skämt. Nåväl, vi var alltså en besättning på sju man. Nu blev det liv och rörelse i vår lilla by (det fanns ju endast en by på Runö och den låg mitt på ön), ty det var sed att kvinnorna fick köra "lådjo" till stranden för ilastning till Sverigefärden. Kvinnorna klädde sig speciellt trevligt den dagen, trots att det var vanlig vardag, nämligen med sina granna, hemvävda västar (snevele), sina plisserade kjolar med vit yllebård, vit blus, vita mössor med stärkt, plisserad spets och över "huitmissa" en röd-vit huvudduk, också den plisserad. På stranden väntade deras män för att i några större roddbåtar ro ut med "lådjo" till "Manni". Kvinnorna skulle sedan i gengäld kunna vänta sig "seninga" (varor) från Sverige, som tack för att de kört ner med roddbåtarna till stranden. Dessa "seninga" brukade männen alltid köpa i Hinderasons Garnaffär på Kungsgatan, och dessa bestod mestadels av garn och varp som skulle användas för vävning av vackra, mönstrade borddukar i t ex "daladräll" samt för annat som behövde vävas. Naturligtvis vävdes och stickades nästan allting på Runö av egna råvaror, för vi hade ju får som gav oss ull att karda och spinna för stickning och vävning, och dessutom odlades även lin för vävning av underkläder, lakan och örngott osv. Även kvinnorna fick lite tid över under vinterperioden för att karda, spinna, väva osv. För det mesta brukade nästan varje gård bjuda så många kvinnor som kunde komma till "spinntalko" under vintermånaderna, och då fick man mycket gjort på en dag, samtidigt som det var roligt för kvinnfolken att komma tillsammans och karda och spinna, sjunga och "glam jutto".

Ja, nu var alltså roddbåtarna ombord och morgonen därpå lättade vi ankar och hissade segel. Vårt första mål var Arensburg (Kuressaare), där vi skulle utklaras, som det visst heter på sjömansspråk. Framkomna gick vi iland. De vuxna karlarna skulle åstad och klara av utklareringen, medan vi pojkar skulle ut och strosa på stan. Det blev överenskommet att vi alla skulle träffas på ett kafé vid det lilla torget mitt i stan, vid en viss tidpunkt. Men

innan vi skildes sade "exportören" — som alltid var full i sjutton: "Enligt en gammal sed så bör pojkar som aldrig förut krossat Östersjöns böljor bjuda på varsitt kvarter brännvin." Vi kände oss alltså tvungna att åtlyda denna uppmaning och inhandlade pliktskyldigast brännvinskvarterna. Sedan gick vi till kaféet där vi skulle träffa de andra och hade just beställt vårt kaffe med det goda estniska kaffebrödet "saia", när resten av besättningen släntrade in.

I detta sammanhang skulle jag vilja nämna att Arensburg var en idylliskt vacker sommarstad med en stor park av alla sorters stora, lummiga lövträd och strax intill parken, innanför en hög vallgrav, låg en urgammal borg som lär ha byggts av svenskar en gång under deras stormaktstid. På vallgravens krön växte också stora lövträd på var sida om gångstigen, där förälskade par brukade promenera på vår- och sommarkvällarna, varvid den förälskade mannen brukade rista in sitt och den älskades namn i barken. Det fanns inte ett träd där som inte hade några namn inristade i sin bark.

Näväl, klarering och kaffedrickande på stan hade således avklarats och det var dags att återvända till båten där en enkel kvällsvard väntade. Den tidens sjömän var inte precis bortskämda med varmrätter, utan det blev ju mest smörgåsar.

Nu visade det sig att de äldre männen också hade köpt brännvin, och dubbel kvantitet till och med, så det blev fler flaskor än smörgåsar på bordet till slut. Mitt under festen tog "exportören" fram en flaska och lät några brännvinsdroppar falla ner på våra huvuden med orden: "Över edra huvuden skall icke något vatten få komma under denna resa." Männen började bli alltmer högröstade. Det gick ut på vem som var mest kunnig i hur kursen skulle räknas ut. Sen började en och annan försvinna upp på däck för att få en nypa frisk luft. Endast kaptenen och jag blev kvar i kajutan. Kaptenen var så pass "rund under fötterna" att han inte klarade av trappstegen. Jag stack ut huvudet genom kajutluckan lite då och då för att kunna höra vad som avhandlades på däck. Det verkade som om de flesta yrkade på att vi skulle hissa segel och börja färden, trots att det redan börjat skymma. Nu började styrmannen och "exportören" att överrösta varandra i sin diskussion om vem som visste bäst. "Jag vet precis hur kursen skall räknas ut", sade den ene. — "Men det vet jag ännu bättre, för jag var ju där förra våren", sade den andre.

Jag vände mig inåt kajutan igen, där kaptenen låg på sin brits, och plötsligt sade han: "Ei maksa välja söita poisid." (Det är inte lämpligt att starta nu pojkar.) — Vi runöpojkar hade ju ingenting att säga till om och tyckte det var klokast att tiga och avvakta.

Men vid det här laget grep mannarna på däck till "egenmäktigt förfarande" kan man nog säga, trots att kaptenen hade avrått från att börja resan vid den tidpunkten. Det verkade som om vi nu i alla fall skulle starta vår efterlängtdade resa mot Stockholm — trodde vi.

Solen hade sjunkit bakom horisonten och lämnat ett underbart vackert färgspel efter sig, guldgula fält som sedan började övergå i svagt rosa, vilket kastade gyllene reflexer på havsytan. Jag glömmer aldrig hur vackert havet tedde sig denna vårkväll.

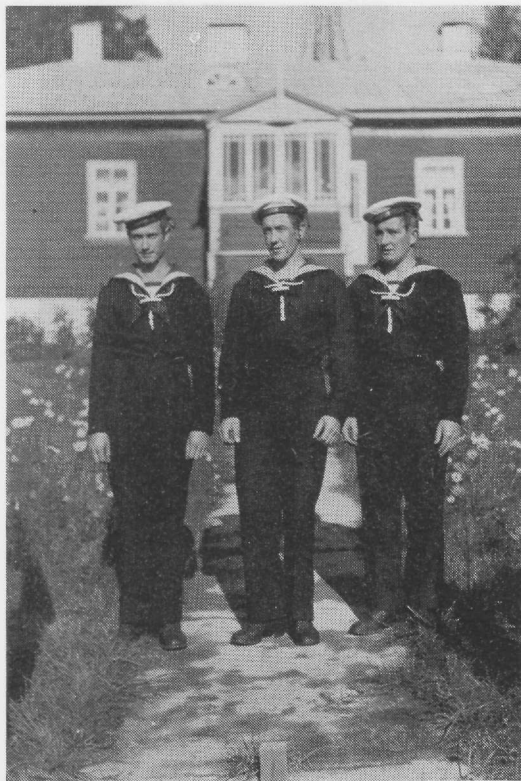
Det blev start. Båten gled fram som på en iskana. Allt var frid och fröjd. Vi befann oss mitt i sundet mellan Ösels och Lettlands kust. Men från Ösel löper ett ganska långtgående undervattensrev som vi kallade "Särgrunne" (Säreles Rev). Titt som tätt stack jag upp huvudet genom kajutluckan för att se hur det stod till på däck. Plötsligt såg jag styrmannen dra fram en stor kniv ur slidan och hugga fast den i kajuttaket med orden: "Den man som seglar denna skuta på grund skall jag skära huvudet av!" Och den kniven satt kvar i kajuttaket tills vi verkligen gick på grund.

Kaptenen i kajutan halvlåg över bordet som ett kullfallet träd. Hur skall detta sluta, tänkte jag! Vi skulle ju till Stockholm var meningen! Jungmannen satt vid rodret och styrde. Han var spiknykter, för jag såg hur han nobbade de erbjudna snapsarna under "festmåltiden" i kajutan, när vi ännu låg vid Roomasaare brygga i Arensburg, och likaså gjorde mina runökamrater. Nu började det mörkna. Detta var natten mellan den sista april och första maj, men vårnätterna blir ju inte så bekmörka, så det var ljuvligt på sjön.

Eftersom männen hela tiden diskuterade kursen, hörde jag någon säga att nu var det dags att sätta kursen mot nordväst. Jag tänkte gå och ta mig en liten tupplur, fast att kunna sova på riktigt var det ju inte tal om. Men jag hade tydligen slumrat till lite, och det var väl ungefär vid tvåtiden på natten, då jag med ens blev klarvaken för jag hörde ett underligt ljud som lät som tjaahh . . . och sedan hördes en duns. Jag sprang upp från britsen och stack upp huvudet genom kajutluckan för att

se vad som hänt. Vi hade kört på grund på sandreveln! Det första jag gjorde var att hoppa över båtens stäv ner på den vita sanden, och på andra sidan sandbanken böjde jag mig ner till vattnet och tvättade mitt huvud rent från spriten som hållts i mitt hår under den "vilda" festen. Och jag tänkte för mig själv: "Här skall ingen försöka inbilla mig att brännvinet kan rädda båtar från förlisning eller människor från att drunkna, nej tack!" I synnerhet som jag kom från ett religiöst hem. Efter hårtvättningen klättrade jag upp till båtdäcket igen, där stämningen var mer än dyster. Kniven i kajuttaket var borta, men ännu hade alla männen sina huvuden i behåll. Nu var det inte fråga om någon "halshuggning" längre, utan nu var goda råd dyra. Plötsligt kom styrmannen på att vi skulle ro ut med ankaret akterut och "tråla" på kättingen för att få skutan flott. Innan dess hade jag tittat in i kajutan där kaptenen satt, eller rättare sagt halvlåg vid bordet och mumlade: "Poisid, ärge kartke, küll laev peab vastu." — (Pojkar, var inte rädda, båten håller nog). Jag gick upp på däck igen, och hur det var så hade ankaret rots ut och vi började dra i kättingen, sex man starkt. Lyckligtvis började båten glida av sandreveln till vår glädje. Men under tiden hade det börjat blåsa upp. När vi som bäst hade kommit parallellt med ankaret kom en störtvåg och kastade båten på ankararmen. Krasch! sa det. Ankararmen hade trängt in i bordläggningen och vattnet började forsa in i båten! Jag tänkte i mitt stilla sinne att nu är allt hopp ute, ty med denna skuta kommer vi nog aldrig till Stockholm. I dystra tankar gick jag ner till kajutan igen och just då började kaptenen sjunga: "Las lained loksuvad meie poordi." (Låt vågorna slå mot borden). Men jag tänkte: "Din arme stackare, du vet inte ens vad du har ställt till med." En vacker tvåmastad segelskuta, din dyrbara egendom, står nu på spel tack vare de förbaskade brännvinsflaskorna som ännu stod kvar på bordet. Jag tänkte för mig själv att det nog var lika bra att han ännu svävade omkring i sina berusade drömmar utan att veta vad som hänt.

Hur det nu var så hade jag lyckats få tag i en ficklampa och ställde mig på däck och började blinka SOS-signalerna (tipp, tipp, tipp — ti, ti, ti — tipp, tipp, tipp). Som tur var så hade vaktmanskapet på fyrbåken uppfattat mina signaler och skickade ut en räddningsslup. Innan slupen hann fram hade jag fått syn på en annan skuta, som hette

Jakob Grahn, till vänster, Fredrik Österman och Isak Dreijer framför "Houbjeres" bostadsbyggnad år 1936, då Hugo "utövade befäl".

Foto: Jakob Grahns kamera

"Kristine". Den hade tre mans besättning, vilka jag kände. Två av dem var mina närmaste grannar på Runö. Jag hoppade i land för andra gången och sprang barfota över sandbanken till deras båt. Det var inte fråga om att man kunde bli förkyld i det kalla vattnet, ty blodet höll sig varmt av både skrämsel och det hårda jobbet med ankardragningen. Jag kom inom räckhåll för "Kristine" och talade då om för besättningen vad som hade hänt med vår skuta, och bad att få följa med dem till Stockholm. Ett tyngande skäl var att jag skulle till Serafimer-lasarettet i Stockholm för att undergå en undersökning, då jag led av en lindrig tarmkatarr. Vi hade sommaren innan haft en läkare från nämnda lasarett som sommargäst och han hade lovat att ge gratis undersökning till de runöbor som sökte honom i Stockholm. Han hade nämligen haft turen att finna sin livsledsagarinna på Runö den gången (en svensk sjuksyster). På min vädjan svarade männen att de redan var utklarerade och således inte kunna tillägga något nytt namn på listan, så det gick inte, hur gärna de än skulle ha velat ta mig med. Jag sprang då tillbaka till vår förlista skuta, dit räddningsslupen hade hunnit fram. Vi tre runöpojkar hoppade ner i slupen, men "exportören" stannade kvar. Han ville inte lämna de andra fyllkajorna, ty de hade ju sitt kontrakt att fylla och han måste bevaka sina intressen. Vi andra gick i land vid

stugorna bredvid fyrbåken, och där blev vi vänligt mottagna. Vi bad att de skulle hjälpa oss med att telefonera efter någon annan skuta som väntade på frakt, och det gjorde de. Dagen därpå fick vi positivt svar från en ormsöskuta som hette "Alvin" och som skulle komma. Denna skuta ägdes av bröderna Karl och Oskar Pikner. Vi började hoppas igen att kanske till slut komma till Stockholm, och dessutom var det en lättnad att kunna få tala på svenska språket igen. Men natten dessförinnan skulle vi få tillbringa hos en familj vars son hade gift sig med en runöflicka, och då fick vi ju lätt kontakt med den familjen och blev mycket vänligt bemötta. Under tiden skulle särelsgubbarna gå ut och hjälpa till med bärgningen av den förlista båten "Manni". När vi just hade lagt oss, återvände gubben från bärgningen. Han kom in ilsket slående i dörrarna med orden: "Perseni märg aga mitte üks sent!" (Våt upp till rumpan men inte ett öre.) Vi låg tysta som möss och låtsades sova. Plötsligt öppnade husmodern dörren till nästa rum och kor började råma. De ville bli mjölkade. På Runö var vi inte vana vid sådant, ty runöborna byggde alltid bostadshuset långt bort från ladugården. Men mjölken smakade gott för oss hungriga sjöfarare.

Morgonen grydde och vi knallade ner mot stranden. Men innan kvällen åter kom hade vår nya skuta anlänt. Vi

hjälpes alla åt att lasta om, särelsgubbarna hjälpte också till, så att lasten inte skulle ta skada. När alla roddbåtar var ombord på "Alvin" sade Karl Pikner: "Nu seglar vi först hem till oss vid Oppholmen och kastar ankar där, och sedan skall vi in till Hapsal och klareras ut." Men innan vi hann hissa segel fick vi syn på en ångbåt som hette "Lood" och som skulle komma till den förlista båtens undsättning. Och från den stunden var den första etappen på vår stockholmsresa avslutad.

Nu skulle den andra etappen på vår efterlängtrade resa börja, men utan några flaskor och utan knivar i kajuttaket. Jag undar ännu i dag om särelsgubbarna fick något betalt för sin hjälp eller om de fick nöja sig med skvättarna som var kvar i flaskorna — vilket jag förmodar. Nåväl, "exportören" fick säga adjö till sina medbröder och följa med oss, trots att det inte var hans förtjänst att vi fick en ny båt, utan det var vi unga, oerfarna gossar som hade fixat båten med hjälp av de snälla männen vid Särels fyrbåk.

Vi hissade segel och färden gick till Ormsö. Vi kände oss nu både trygga och nöjda, och från dessa dagars vistelse på Ormsö har jag några trevliga minnen. Väl framme fick vi besöka Pikners hem. "Exportören" hade gått i land, för han hade en släkting, en moster som hette Magdalena Hollingers som var lärarinna på ön, och själv hade han en gång friat i Saxby och fått "ja", i början på 20-talet. Samtidigt hade han gått och inbillat några ormsökvinnor att det hade kommit tre runöpojkar för att fria på Ormsö, full i sjutton som han var.

Ja, så blev det söndag. Bröderna Pikner hade dessförinnan åkt till Hapsal för att klarera för resan. Vi runögrabbar spatserade omkring på "Alvins" däck. Plötsligt fick vi syn på en båt som kom från Hapsal-hället och lade till vid "Alvins" sida. Den hade flera vackert uniformerade unga män ombord. Det var Ormsö hemvärns marinkår som hade varit på övning. Och vem får jag se, om inte min gode vän och kamrat Hugo Mickelin. Han var chef för hemvärnet på Ormsö. Från Marinen i Reval hade Hugo varit "utsänd" till Runö år 1936 som värnplikligt underbefäl under några månader, som "postivanem", att ha ansvaret för vår värnplikt vid Mereside, förlagt till fyrtornsområdet på Runö. Det var nämligen så att värnpliktiga runöpojkar ej behövde infinna sig på någon militärförläggning på fastlandet. Detta enligt överenskommelse med estniska regeringen, när Runö efter fri-

hetskriget och Estlands självständiga republiks start kom att tillhöra det estniska territoriet.

Från Marinen i Reval kommenderades värnpliktig "utbildare" till Runö. År 1936, då Hugo var utsänd till Runö, var vi tre värnpliktiga vid Mereside på Runö.

Hugo hade fått för sig att vi skulle kunna åka med dem åt Diby till, för att se på ormsöngdomens nöjesliv. Vi blev naturligtvis eld och lågor, och trots att vi inte var något vidare snyggt klädda följde vi med. Förutom Hugo Mickelin var Rump-Andorsas pojke med, samt några andra vars namn jag inte längre minns. Vi gick i land vid Diby brygga, och efter att ha promenerat en bit kom vi i närheten av Rälby, och i en björkdunge där satt en grupp söta ormsöflickor i gräset. Alla verkade lika som bär, klädda i sina rödrutiga huvuddukar, blusar och veckade kjolar. De var ungefär ett tjugotal. Jag ville så gärna veta om någon av dem hade gått på Birkas Folkhögskola den gångna vintern. Ja, det fanns en som satt mitt i ringen — en ung 18-åring med pionröda kinder.

Dessförinnan hade vi besökt en annan ormsöflicka i Söderby som hette Maria Söderlund, som också hade gått i skolan samma vinter, även hon med vackra, röda kinder. Hon bjöd oss på mörkt bröd med smör, ost och strömming. Det smakade så gott för oss hungriga sjömatrosar som om självaste Tore Wretman hade lagat det. Flickorna såg unga och fräscha ut, så jag tror att de hade haft fulla tallrikar på Folkhögskolan. Den hade just stängt för säsongen, för tre dagar sedan, sade flickorna. Tre elever från Runö gick också där samma vinter och därför var jag lite nyfiken på Folkhögskolan eftersom dessa runöelever var mina goda vänner.

För att återgå till nöjeslivet så hade Hugo ordnat en grammofon och det skulle bli dans. Ungdomen samlades kring musiken. Men intresset för dansen var inte så stort. Några enstaka par dansade. Jag tänkte också bjuda upp och valde ur högen en nätt och näpen, men något blyg flicka. När jag gick fram och bugande bjöd upp, sade flickan: "Naj, Gesos, naj, vi koma ju direkt från benhuse! (bönhuset)" — Då kastade jag mina blickar på flickornas händer och såg att varannan flicka hade båda händerna knäppta kring en psalmbok . . . Jag återvände till grabbarna. Där fanns en käck och klämmig grabb som hette Johan Landman (länsmans son). "Äsch", sa han, "vi dansar

själva". Sagt och gjort, vi satte i gång och dansade en vals. Om det nu var "Hammarforsens brus" eller "Livet i Finnskogarna" skall jag låta vara osagt, men vi klarade i alla fall valsen galant.

Ja, det hade börjat mörkna och ormsöpojarna tog sina flickvänner i hand och började vandra hemåt, men hur skulle vi, tre förlista sjömatrosar, ta oss till båten? Det var bara att ta till apostlahästarna. Vi kastade våra blickar mellan trädstammarna ifall vi skulle skönja någon bil på landsvägen som skulle kunnat ge oss "lift", men ingenting på fyra hjul syntes till. Alla ormsöbor som eventuellt läser detta vet hur många kilometer det är från Rälby björkdunge, förbi Diby, genom Norrby, genom Söderby och genom Hosby till Oppholmen, men själv vet jag det inte. Vi vandrade denna ljuvliga majnatt längs Ormsö landsväg och såg en och annan liten vitsippa nicka vid vägkanten, men inte ens ett hundskall hördes annars, heller ingen människa såg vi på denna långa väg. När vi äntligen hann fram till Oppholmen började morgonen gry. Vi tog den lilla ekan och rodde ut till båten. Det första vi gjorde när vi tagit av oss skorna var att titta på hälarne ifall vi hade fått några skavsår. Men nej, det hade vi inte; tack vare våra mjuka sälskinns-mockasiner hade vi klarat den långa promenaden galant. När vi äntligen hade somnat vaknade vi inte förrän kl 12 på dan, då vi plötsligt fick höra att bröderna Pikner hade kommit ombord. "Vakna nu pojkar", sa en, "papperen är klara och vi kan hissa segel" — vilket också skedde.

Nu skulle andra etappen på vår äventyrliga resa börja. Vi seglade den här gången med ansvarsfyllda sjömän och utan flaskor på bordet och kände oss således trygga. Vi hade seglat en liten stund då vi av någon anledning kastade ankar vid en avlång holme som kallades "Harilaid". Troligen var det inte medvind. Jag kanske skall tillägga att i Monsund ligger hundratals små öar och holmar. Där gick vi i land bland måsar och tärnor som flög om varandra och utstötte sina skriande läten, ty det var ju deras häckningstid i början av maj månad. Bland annat såg vi en säl som hade kravlat sig upp på en stor sten. Eftersom vår "exportör" var känd på Runö som en av de skickligaste sälkyttarna, hasade han sig fram till skotthåll och sköt ihjäl sälen. Vad vi sedan gjorde med späck, skinn och kött minns jag inte längre. Troligen skänktes det till strandbefolkningen. Så småningom lämnade vi ön och fortsatte färden,

Det var år 1936. Hugo stod på Runö strand.

Foto: Jakob Grahn

men denna gång skulle vi genom ett smalare sund, mellan Ösel och Dagö. Där fanns en hamn som kallades "Söru Hamn" (Söru Sadam). Där kastade vi ankar igen, vinden var inte "lovlig" och kaptenen var försiktigare än den förra och ville inte ta några risker. Där gick vi inte i land. Vi låg där ett dygn tills vår väntade vind kom. Allt var nu väl och vi fick vind i seglen, så nu bar det iväg. Även den här gången skulle kursen ställas mot nordväst, fast nu hade vi ingen sandbank framför oss. Nu skulle äntligen runögossarna få krossa Östersjöns böljor för första gången, och det gick utmärkt utan att behöva bli döpta i brännvin. Vi hade seglat en lång sträcka, då plötsligt kapten Pikner sade: "Pojkar, den lilla svarta prickken ni ser vid horisonten är Almagrundets Fyrskepp". Vi passerade detta, seglade förbi Sandhamn och vidare till Vaxholm. Där möttes jag av den otroligaste syn. Vi var så nära kajen och affärerna att en ung man i vit rock vinkade till oss. Det var så nära att vi skulle ha kunnat prata med honom. På Runö fick alla stora båtar kasta ankar ute på redde, och besättning och besökare fick sedan ros i land i småbåtar. Klippor hade jag heller aldrig sett förut. Vi fortsatte mot innerskärgården och där fick jag se att varje liten sommarstuga var rödmålad med vita knutar, vilket jag vid min återkomst till Runö berättade för mina närmaste. Några timmar senare lade vi till vid Kornhamnstorg, där våra "lådjo" skulle säljas för 100 kr styck.

Det dröjde inte så värst länge förrän jag sålt alla våra båtar. Då gick jag över till "Kristine", den andra båten hemifrån, som också låg där, och bad att få

"De svenska ungdomarna bildade häck utanför kyrkan . . ." Från det omnämnda bröllopet 1938.

Foto: Alma Falk

följa med dem tillbaka till Runö. Denna gång lyckades det, fastän de ännu inte var klara med sin försäljning, eftersom de hade haft fler "lådjo" ombord än vi hade. "Ja", sa gubbarna, "vi ska skriva in dig på vår utklaringslista och ta dig med till Runö". Med pass var det inte så noga på den tiden vill jag minnas. Jag gick tillbaka till "Alvin" och talade om att jag fick resa tillbaka med "Kristine", vilket kaptenen inte alls hade något emot, men han bad att jag först skulle sjunga en visa för honom innan vi skildes. I kajutan hade han några ormsöflickor som arbetade som hembiträden i Stockholm och dagligen kom och hälsade på hos Pikners, när de var lediga, för att få veta något nytt från sin hemö Ormsö på andra sidan Östersjön. Bland annat minns jag en flicka från Pikners hemby som hade så vackra ögon. Jag tycker mig minnas att hennes efternamn var Widgren. Först nu har jag fått veta att hon i förnamn heter Lydia, är gift Karlsson och bor i Huddinge utanför Stockholm. Nåväl, jag skulle ju sjunga. Jag drog till med: "Var gång du dansen trår, strös rosor på din stig . . ." osv. Detta behagade kapten Pikner, som var en nykter och hederlig karl som jag verkligen såg upp till. Har senare hört att han vid 91 års ålder gått bort år 1984 på Tynningö intill Vaxholm, där han varit bosatt i närmare 30 år. Hans tio år yngre bror Oskar lär ha försvunnit vid fiske i Stockholms skärgård för åtta år sedan. I denna lilla berättelse vill jag ge heder åt deras minne.

Med detta var den andra resan slut och nu skulle den tredje starta. Men innan dess fick jag göra bekantskap med dem som kallades "nasare". En sådan kom fram till oss med en kanariefågel i

bur. Bredvid buren fanns en massa kuvert, innehållande något horoskopaktigt. Jag betalade mannen 1 kr, och bums kom kanariefågeln ur buren, tog ett av kuverten i näbben för mig, bland ett hundratal. Jag satte i gång att läsa och där stod bl a att jag på ålderdomen skulle bli rik. Jämfört med den tiden så är jag det kanske nu. Kanariefågeln hade inget negativt öde för mig. Om jag tittar noga i byrålådorna nu så kanske jag kan hitta en och annan bankbok. Men den gången på Kornhamnstorg ägde jag inte mer än de linjer som går härs och tvärs i handflatan.

Runöskutan "Kristine" skulle lämna Stockholm. Båtarna var sålda. Deras "exportör" var av en annan typ än vår. Vår exportör och de andra pojkar stannade kvar i Stockholm. Hur de tog sig hem sen har jag inget minne av. Vi startade så hemresan med den tredje båten i ordningen för mig. Eftersom jag hade önskat se vad den stora, vida världen hade att bjuda på, fick jag ju vara med om litet av varje, fast det första äventyret var inte så förstklassigt. Hemma hade jag dessförinnan bara gått i kyrkan och bött hos min familj.

Under denna återresa med "Kristine" möttes vi inte av några svårigheter. Pengarna som "lådjo" gav skulle först och främst växlas från svenska kronor till estniska och därför fick jag än en gång tillfälle att promenera genom den lilla idylliska staden Arensburg.

När jag väl kommit hem till Runö, förberedde just en av mina närmaste släktingar ett ståtligt kyrkbröllop, till vilket jag blev inbjuden som brudmarskalk. Samtidigt hade Svenska Seglarskolans båt "Kaparen" och "Allona" kastat

ankar vid Runö. De unga seglarskoleleverna kom i land och ville se och fotografera bröllopsföljet, där undertecknad alltså var med. Jag har ett av dessa foton ännu i min ägo, men jag måste säga att det är synd att det inte fanns färgfilm på den tiden, så att runöbornas färggranna bröllopsdräkter hade kommit till sin rätt. Jag minns den dagen så väl och det var så högtidligt när dessa svenska ungdomar bildade häck utanför kyrkporten för brudparet och dess följe. Det var en blågul fest som ingen glömmer som var med. Brudgummens mor hade sagt till de svenska seglarskoleleverna att de var välkomna till bröllopsmiddagen, varvid deras kapten hade utbrustit: "Men snälla frun, vi är ju 50 personer!" Men 50 personer mer eller mindre spelade inte så stor roll vid ett runöbröllop. Jag skulle här vilja nämna att en bröllopsmiddag på Runö inte utgjorde något större problem, eftersom alla kvinnfolk som var inbjudna skulle ta med sig en korg med potatis, mjöl, kött och fläsk på lördagen, och börja preparera för bröllopsmiddagen dagen efter. Bröd bakades i stora mängder och stora sår fylldes med skalad potatis. Köttet styckades i stora bitar, klimpmassa bereddes osv. Ölet hade naturligtvis redan bryggs färdigt. Om de svenska ungdomarna hade kunnat se dessa mängder mat som förbereddes och de enorma grytor den kokades i, hade de säkert inte bekymrat sig för att maten inte skulle räcka och inte heller deras befälhavare. Ja, det var många bilder som togs av de svenske, speciellt under bruddansen (bruleiken).

Ja, tiden har gått sedan dess och om två år blir det 50 år sedan dessa händelser utspelades. Jag öppnar mitt album och möts av ett vackert minne. Brudgummens mor som bjöd 50 seglarskolelever och deras befälhavare på bröllopsmiddag var ju min egen moster . . .

Sommaren gick och det blev höst och vi fick kallelse att infinna oss i Arensburg för att vittna vid rättegången om "Mannis" förlisning, vi tre runögossar samt "exportören". Jag minns att vi inte fick gå in i rättsalen samtidigt, utan en och en. Jag tillfrågades när min tur kom om min syn på hur förlisningen hade gått till. Jag kände mig skyldig att ta kaptenen i försvar, trots att jag visste att han var onycter vid detta tillfälle. Jag kom ju ihåg att han sade: "Ei maksa välja söita." (Det lönar sig inte att segla ut nu.) Några veckor efter vår återkomst till Runö fick jag ett brunt kuvert med posten. När jag öppnat det såg jag till min förvåning att det inne-

Årsmötet 1987

SOV:s fyrtioandra årsmöte hölls den 25 april 1987 i Eesti Majas lokaler på Wallingatan i Stockholm i närvaro av 65 personer.

Mötet inleddes med att styrelsens ordförande Thomas Lorentz hälsade samtliga välkomna, och sedan sjöng man unisont sången "Svensk jag är" till ackompanjering av Brigitta Lorentz. Därefter spelade spelmännen Stig Norrman och Torsten Åhbeck fyra låtar från Gammalsvenskby och Sörmland, Dagövalsen åtföljd av två brudvalser samt som avslutning en polska från Sörmland.

Efter detta fina musikframförande var det dags att dricka kaffe, vartill serverades en god skinksmörgås. Under tiden kaffet avnjöts av mötesdeltagarna gavs även tillfälle att inhandla böcker och man köade förväntansfullt framför bokdisken. Då man nu låtit påtåren sig väl smaka och de närvarande fått sig en pratstund, var det dags för dagens överraskning. Thomas Lorentz hade i all hemlighet inbjudit tre gäster från den estniska manskören, vilka tillsammans med Thomas själv bildade en kvartett. Sångarna var Thomas Lorentz 1:a tenor, Lembit Pürge 2:a tenor, Maks Lääts 1:a bas och Endel Koppel 2:a bas. Kvartetten sjöng fyra estniska sånger: Kallis Mari, Neiule, Madrigal och Mu armas isamaa till ackompanjering av Brigitta Lorentz.

Sedan blev det Jörgen Hedmans tur. Han berättade om sin nyligen avslutade resa till Reval för att på ort och ställe taga del av kyrkböckerna från de olika svenskorterna. Jörgen, som är en mycket flitig forskare, hade med sig hem i bagaget en massa värdefulla anteckningar om de människor som hade bott på de olika gårdarna i svenskbygden. Detta material kommer att bli till stor nytta för i första hand alla släktforskare.

höll en bunt estniska sedlar med en tacknot från "Mannis" kapten. — Jag önskade då av hela mitt hjärta att han skulle låta bli "att titta i flaskan" i framtiden, ty det kunde ju endast leda till hans eget fördärv. — Jag skulle vilja varna alla unga som läser denna lilla berättelse. Tro aldrig att brännvinet ger någon lycka. Tvärtom, det har förstört många, många liv genom tiderna. — Med detta vill jag sluta min lilla sannhistoria om min första resa över Östersjön.

Thomas kvartett sjunger.

Foto: Ronnie Ericson

Efter Jörgens mycket intressanta kåseri om aktuell estlandssvensk forskning och sedan vi sjungit "Slumrande toner" var det dags att börja årsmötesförhandlingarna.

Föreningens ordförande gav en översikt över SOV:s verksamhet, varefter följde parentation över de personer som gått bort under året. Därefter sjöngs traditionsenligt "Jag lyfter mina händer".

Föreningens verksamhetsberättelse samt arkivgruppens och bygderådets rapporter, som i år hade införts i Kustbon nr 1, godkändes av årsmötet. Revisorernas berättelse upplästes av föreningens kassör Bertil Westerman.

Årsmötet valde följande funktionärer till poster där mandattiden utgick.

1. Ordförande Thomas Lorentz, omval till 1988
2. Styrelsemedlemmar:
Tomas Dreijer, omval
Sven Sahlin, nyval till 1990
Sven Sahlin invaldes efter Monica Ahlström

3. Revisorer:

Ingrid Zeisig-Hellman, omval
John Engdahl, omval
Suppleant:
Lars Sarberg, omval

4. Valberedning:

Johannes Hammerman, omval (sammankallande)
Ingrid Karlsson, omval
Einar Westerby, omval

Årsmötet bestämde att årsavgiften för 1988 skall utgå med 35 kr.

Vad beträffar omval av Thomas Lorentz till ordförande, är kanske ett förtydligande på sin plats. Som säkert de flesta minns deklarerade Thomas vid förra årsmötet att han inte tänkte ställa upp till omval. Valberedningen hade nominerat Algot Brun som kandidat. Samma dag som årsmötet skulle hållas, alltså lördagen den 25 april, meddelade Algot till valberedningens sammankallande att han av hälsoskäl inte kunde ställa upp.

Efter överläggning mellan valberedningen och olika personer accepterade Thomas slutligen att ställa upp till om-

Sven Olof Salin, fil lic, lektor.
Nyvald i SOV-styrelsen. —

Född på Ormsö i byn Rumpo den 30 okt 1933.

Modern, Katarina, f Öman, bosatt i Stockholm.

Fadern, Johan, följde med tvångsmobiliseringen till Ryssland 1941. Överlevde och lyckades komma hem till fäderneön, där han avled 1955.

val. Tack, Thomas, för att Du i denna sista skälvande minut ställde upp!

Elmar Nyman framförde ett tack till styrelsen och dess samtliga organ för det arbete som utförts under det gångna året. Samtidigt efterlyste han en plan för verksamheten på både kortare och längre sikt. Det får bli styrelsens uppgift att i samarbete med övriga organ och personer under innevarande verksamhetsår utarbeta förslag härtil.

Kvällen avslutades med "Modersmålets sång", och vänner och bekanta fick ännu en chans att talas vid före hemfärden.

Manfred Hamberg

Estland i gången tid och nutid

På förlaget Väilis-Eesti & EMP har redaktören Vello Pekomäe utgivit en bok "Estland genom tiderna". Det är den svenskspråkiga versionen av ett tidigare publicerat arbete "Eesti läbi aegade".

Som titeln anger är det främst en historisk översikt det rör sig om, men här ingår även mycket annat: kultur, ekonomi m m.

Framställningen är journalistiskt flyhänt, och boken är generöst illustrerad. En förträfflig läsning för alla, för somliga med nyhetens behag, för många en källa till erinringens glädje.

E.L.

UPPROP

till

alla f d elever, som gått ut eller besökt SVENSKA PRIVAT-GYMNASIET inkl MELLANSKOLAN resp PROGYMNASIET i Hapsal.

Uppropet går även till de estlandssvenskar, som gått ut eller besökt LÄÄNEMAA ÜHISGÜMNAASIUM, LÄÄNEMAA TÖÖSTUSKOOL och NAISKUTSEKOOL i Hapsal.

Anledningen till uppropet är att en grupp tillhörande ovannämnda kategorier tror att stort intresse föreligger att ordna en skolträff som omfattar alla f d estlandssvenska hapsaliter. Vi har sonderat intresset och fått ett mycket positivt gensvar. Därför har vi beslutat ordna en gemensam

"Estlandssvensk skolträff Hapsal"

Datum:	Lördagen den 26 september 1987
Tid:	Samling kl 15.00
Plats:	SL-Restaurangen, T-bana Blåsut, Enskede
Entré:	165 kr, som inkluderar en god middag
Ur programmet:	Solosång, föredrag och kåseri om skolor och skolliv i skolstaden Hapsal, allsång etc
Anmälan:	Via representanter för de olika grupperna och klasserna har vi försökt kontakta så många som möjligt. Har Du lämnat positivt svar till representanten behövs icke någon ytterligare anmälan. Vi litlar på Ditt ord. Den eller de vi icke kunnat nå ber vi sända anmälan till
	SOV (Hapsalträffen) Ange i anmälan: Vikingagatan 25, 1/2 tr ned Namn, adress, tel 113 42 Stockholm Skola (tel 08-32 48 78) Sista skolår
	Varje deltagare kan givetvis ta med sig en gäst, som dock vederbörligen skall anmälas.
	Väl mött!

Arbetsgruppen för skolträffens planering

Utexaminerade från Svenska gymnasiet i Hapsal

1936	Berta Aman Ellen Blee-Orrklint Edvard Engman Gunnar Heyman Ida Koinberg Richard Stahl (avliden 24 aug 1986) Ingeborg Thomsson-Onstad Axel Treiberg (avliden 24 dec 1982) Manfred Westerblom (avliden 7 april 1987) Björn Wichman (stupad på östfronten aug 1942) Helena Zeisig-von Wachenfeldt	1937	Edvin Lagman Maria Lindström-Rydén-Kolk Lennart Nelson (rikssvensk) Elmar Nyman Anders Stenholm
		1938	Elmar Granberg Johannes Hammerman Alvin Isberg Herbert Lagman Lars Lilja Curt Snabb (finlandssvensk) Ulf Wichman
		1941	Richard Aman Martha Ambros (avliden i Estland före 1943) Egil Berggren

Leander Gjärdman
 Leopold Isberg (avl juni 1958)
 Axel Lindström
 Alexander Nyholm (avl juni 1986)
 Maria Nyholm-Wallin
 Lars Slät-Sarberg
 Manfred Stenberg
 Johan Westerström

1943 Nils Aman
 Ester Ahlström-Veesaar
 Hilda Alun-Elenbo
 Agneta Broman-Lilja
 Aina Dans-Karlsson
 Berta Freiman-Peedu
 Ottilia Gjärdman-Kolstad
 Johannes Hammerman
 Egil Lindqvist
 Maria Lindström-Kajiser (avl 16
 aug 1972)
 Oskar Murman
 Marianne Pöhl-Hausman
 Rita Rosen-Holmberg
 Johannes Storm (avl 6 sept 1980)
 William Treiberg (omk 4 sept 1944)
 Signe Zeisig

HM

Förteckning

över estlandssvenskar och
 personer med estlands-
 svensk anknytning utexami-
 nerade från Läänemaa
 Ühisgümnaasium — LÜG
 — i Hapsal, Estland

År

1922 Gering-Aamisepp, Vanda, Nuckö-
 Klottorp
 Vast-Vooremaa, Alice, Hapsal
 Vilibert, Natalie, Ormsö

1923 Adler-Haimla-Aman, Benita,
 Nuckö
 Körvne, Arnold, Hapsal
 Väeden-Eensoo, Felicia, Hapsal

1924 Vilibert, Emma, Ormsö

1926 Ambros, Robert, Nuckö
 Grönberg, Arthur, Hapsal

1928 Broman, Lars, Ormsö
 Pelmas, Mathias, Rickul
 Lemberg-Jaagupsoo-Ahlberg,
 Irene, Nuckö
 Juurikson-Soosaar, Helene, Nuckö
 Pähn, Mare-Elfride, Nuckö

1929 Berggren, Aleksander (Alder),
 Ormsö
 Bergman, Eduard, Nuckö
 Grönberg-Berggren-Kasper,
 Elfride, Hapsal
 Salin, Anders, Ormsö
 Tanseri, Fridolf, Nuckö
 Westerblom-Puhk, Alice, Nuckö
 Väeden-Norrand, Karin, Ormsö

Inger Nemeth Spitham-Esmas

Rickul Bakveldesträffen

Nog "juttades" det på Rickul Bakveldets "jutt-träff".

Foto: Nils Lagman

Att få samla grannbyarna i Rickul Bak-
 velde till en "jutt-träff" kändes angelä-
 get med tanke på att medelåldern bland
 dem som föddes "där hemma" blir allt
 högre. Och hur länge sen var det inte
 som folk enbart från dessa byar strå-
 lade samman. Visst ses man nu på hem-
 byggsdagar och andra sammankomster
 och umgänget familjer och släkter
 emellan är i dessa kretsar livligt.

Men det var ändå något speciellt att
 samla enbart folket från Bergsby, Ros-
 lep, Spithamn, Ölbäck och Odensholm,
 folk som fötts där och har gemen-
 samma minnen från skolan, ungdoms-
 livet och vardagsarbetet.

Vi blev ca 120 personer som träffades

lördagen den 28 mars 1987 i Rågsveds
 Folkets Hus. Och faktum är att feno-
 menet som man läst om i Kustbon från
 andra byträffar upprepades även här,
 nämligen att några inte sett varandra
 sen tiden där hemma i byn. De var unga
 då och nu stod de där och förundrades
 över hur tiden och livet hade gått, kan-
 ske var det lite som att förflyttas 45 år
 tillbaka på bara någon sekund.

Och som att förflyttas tillbaka och på
 något sätt känna som om man var med
 då, kändes det för mig som inte är född
 där, när Edvin, som vi till allas vår
 stora glädje kan räkna som en son av
 vår bygd, berättade om ungdomslivet i
 byarna.

1930 Aman, Viktor, Nuckö
 Berkman-Kasela, Albert, Nuckö
 Bles-Sanvik, Dagmar, Hapsal
 Heldring, Alfred, Nuckö/Rickul
 Kopamees, Paul, Nuckö
 Kornblom-Tammgren, Anders,
 Ormsö
 Lepp-Röömumägi-Pahk,
 Linda, Ormsö/Hapsal
 Lindström, Johan, Ormsö
 Vidgren, Johan, Ormsö
 Viksten-Vaigur, Aksel, Nuckö/
 Hapsal

1931 Eriksson-Rannamäe, Elfride-
 Anita, Hapsal
 Gering-Lembra, Astrid, Nuckö/
 Hapsal
 Slet-Soosalu, Alfred Hapsal/
 Ormsö

1932 Berkman-Pärgmaa, Robert, Nuckö

Gering-Kurus-Randmaa, Senta,
 Nuckö
 Mickelin, Hugo, Ormsö
 Reets-Vaigur-Viksten, Aliide,
 Hapsal

1933 Lepp, Eduard, Ormsö/Hapsal
 Pisa, Arvid, Dagö (?)

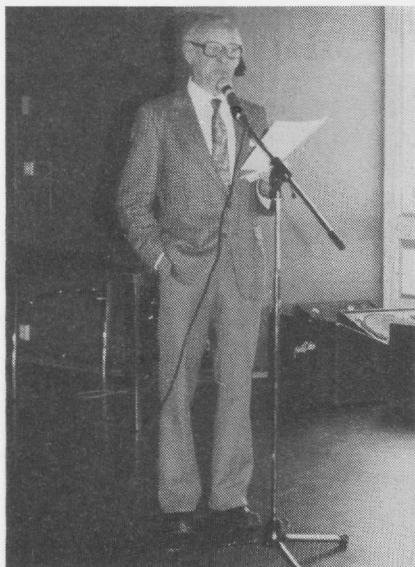
1934 Kriik, Eduard, Nuckö/Hapsal

1935 Amberman-Waldmann-Mets,
 Lea, Hapsal
 Tiiberg-Väärtnöu, Meeri-Mai,
 Hapsal

1938 Ambros, August, Nuckö
 Tammeveski-Rajulaid-Reeder,
 Erika, Hapsal
 Kreek, Tor, Hapsal

1941 Laving-Ööpik, Lucia, Nuckö
 Brus, Selma, Nuckö
 Oengo-Knoche, Endla/Hapsal

HM

Edvin Lagman berättar på hembygdens mål om ungdomslivet därhemma.

Foto: Nils Lagman

På hembygdens mål berättade han om *skolgåas, vallgåas, hegära, dingekeras* osv.

Innan man började skolan skulle man redan kunna läsa lite, på sommarloven fick man som liten gå vall. Början på arbetslivet kom redan vid 11–12 års ålder då man fick gå på *hegära*. Ett fast program fanns för året, alla visste vad som skulle göras vid de olika årstiderna. På lördagar arbetade man som vanligt till *baket middag*, då man skulle till bastun. På söndagar, när man var ledig, lekte man ofta vid vattnet. De äldre pojkarna samlades och kunde ibland gå till grannbyn för att *hlåas*. På kvällarna gick man till *skimnings*, där kunde man bli a få höra *fägga* berätta om sina eskapader till sjöss när de kämpade med segel och stormar.

Ungdomarna hade på många sätt ett trevligt och naturligt liv, vilket gör att man gärna vill tänka tillbaka och komma ihåg sin ungdomstid.

En del kom sen till skola i Birkas eller Hapsal, men de flesta blev kvar hemma. Sen kom kriget och alla undrar vi nog hur livet skulle ha varit om vi blivit kvar där.

Edvins berättande lockade både till skratt och till vemodig eftertanke, och som avrundning sjöngs *Båndomstien*, en av de få sånger som är skrivna på rickulmål.

Sedan samlade byarna ihop sig till gruppfotofering, tänk om alla som är födda i respektive by och som nu finns i livet hade varit där då, det skulle ha blivit en värdefull dokumentation för framtiden.

Sen plockades medhavd kaffemat-säck fram, och man delade med sig av

Hugo Mickelin

Estlandssvensk bygdekväll Korkis—Vippal

den 11 april 1987

De som uppträdde på bygde-träffen.

Från vänster: Jörgen Hedman, Manfred Strickman, Rita Olep-Norrman, Thomas Lorentz, Lembit Pella, Osvald Pöllüæd.

Foto: Herbert Trummer

Vi samlades till bygdeeftermiddag i Eesti Maja i Stockholm för att vara med på den sjunde estlandssvenska "seglatsen" i ord, bild och ton genom en estlandssvensk bygd, nämligen Korkis—Vippal, som är den sista i raden.

Må det tillåtas mig att räkna upp ti-

digare träffar för att kartlägga vår forna estlandssvenska hembygd.

1. Rickul, den 8 okt 1982 i Eesti Maja
2. Ormsö, den 23 april 1983 i SL-rest, Blåsut
3. Runö, den 18 november 1983 i Eesti Maja

vad man hade till dem som glömt ta med, och man smakade på varandras bakverk. Och "juttades" gjordes det!

Ni som inte kunde vara med denna gång behöver inte vara ledsna, fler träffar planeras. Eventuellt en återkommande "jutt-träff" våren 1988, och till hösten 1988 kommer troligen utställningen av bykartor, gårdsritningar, inredningsskisser, modellbyggen av en del gårdar samt textilier från byarna, att äga rum.

Den sk "Bakveldesgruppen" håller på med det stora arbetet att renrita och sammanställa material inför utställningen som vi hoppas skall bli välbe-

sökt, särskilt av den yngre generationen. Där kan de verkligen få en bra bild av och uppfattning om hur husen och gårdarna såg ut där deras föräldrar och förfäder bodde. Det är ju för framtiden som denna insamling och dokumentation av gårdsritningar görs, medan de lever som minns hur det såg ut där hemma och kan delge det genom att ur minnet skissa upp sin hemgård. Det kommer att bli ett värdefullt material för framtida generationer.

PS! Ni som är intresserade av foton som togs på träffen kan kontakta Ingvald Dyrberg, tel 08-35 05 73.

Stig Norrman och Torsten Åhbeck spelar låtar.
Foto: Ronnie Ericson

Ormsö St Olai församlings prästgård

Ormsö St Olai församlings prästgård vid slutet av 1920-talet. — 1939/40 var prästgården säte för Birkas folkhög- och lantmannaskola, som prosten Hjalmar Pöhl lät inrymmas där. 1940/41 förvandlades prästgården till sovjettruppernas militärförläggning. — Nu ligger den i ruiner.

4. Rågöarna, den 6 april 1984 i Eesti Maja
5. Nargö och Reval, den 26 april 1985 i Eesti Maja
6. Nuckö, den 5 april 1986 i Eesti Maja

Alla dessa bygdeträffar har varit organiserade av SOV, där resp ords bygderråd gjort sitt bästa under den tid då Thomas Lorentz varit ordförande i SOV. Heder och tack till honom och alla här icke namngivna trogna medhjälpare.

För alla dem som ej var med på den fina träffen kan vi från Korkis—Vippal-dagen berätta följande.

Dragspelsmusikanterna Manfred Strickman, Korkis, och Osvald Pölluad, Vippal, öppnade. Därefter hälsade som vanligt SOV-ordföranden välkommen. Innan kaffeserveringen påbörjades, sjöng vi på estniska "Mind saatus kodust kaugele on viinud" (Ödet har fört mig långt bort från hemmet). Alla allsänger ackompanjerades av de två dragspelen.

Efter kaffet sjöng vi "Värvindar friska".

Nu var det Jörgen Hedmans tur att kåsera om historia. Vid det här laget är Jörgen väl känd som frände till oss. Han hade nyligen kommit hem från en två veckors studieresa i Reval och hade mycket att berätta. Hoppas att berättelserna alltefter flyter in i Kustbon (som tidigare).

Åter dragspelsmusik, varefter Rita Norrman tog oss med på en vandring genom Vippal. Hon är född vippalflicka, dotter till makarna Johannes

Enligt kyrkoherde Karl Nilsson-Hammars krönika i Kustbon nr 22/23 den 16 december 1932 finns uppgift om följande präster vid församlingen, vilka således varit bosatta på prästgården.

Från	
1540-talet	Kersten (eller Torsten) Herman Ekenstam Sigfrid Gregorii Forssius
1599—1633	Johannes Schäffer
1633—1687	Jonas Mystadius
1687—1694	Görgen Johan Gillæus
1717—?	Laurentius Malm Matthias Hysing
?—1769	Andreas Horning
1769—1805	Johan Matthias Orning

1805—1829	Nikolaus Malmgrehn (som under åren 1795—1805 varit präst på Runö)
1830—1858	William Alexander Nordgren
1858—1868	Jacob Eduard Petersen
1869	A W Lyra
1869—1902	Julius Alexander Nordgren (född på Ormsö, son till W A Nordgren ovan. Två år innan var han präst i Gammalsvenskby)
1902—1917	Väino Emmanuel Melin
1918—1921	Karl Otto Malm
1921—1929	John August Klasson
1929—1934	Karl Nikolaus Nilsson-Hammarin
1934—1939	Hjalmar Fritjof Pöhl

HM

och Maria Olep. Modern Maria var född Fulkan. Rita gifte sig i Sverige med korkissonen Gunnar Norrman, som avled den 22 januari i år. Bland åhörarna satt f d vippallarinnan, 91-åriga Martha Blee-Gottkamp, som även varit behjälplig med förarbeten.

Totala antalet närvarande var nästan 100 — således en fullsatt sal.

Sedan vi på två språk sjungit "Där som sädesfälten/Seal kus rukkiväli . . ." tog Lembit Pella oss med på en vandring genom Korkis. Hans bror Hugo hade ritat en karta över Korkis med omnejd, placerat gårdarna och i nummerföljd upprättat en förteckning över dem. Denna förteckning har sedan utgjort underlaget för framställning av personförteckning per hemman. Lembit hade mycket att berätta och allt

hans inte med då klockan "bara gick".

Vi saknade bland oss veteranen, SOV:s bygderråd för Korkis, den 88-åriga korkissonen Alexander Samberg. En varm hälsning till honom, när denna Kustbon kommer hem.

De uppskattade dragspelspojarna spelade ytterligare några låtar. Därefter uppträdde utanför det uppgjorda programmet en f d korkisflicka Armilde med solosång över hembygden och mors porträtt.

Thomas avslutade och vi sjöng MODERSMÅLETS SÅNG.

Den sista träffen i SOV:s bygdekvalserie blev mycket lyckad. Avslutningsvis bör nämnas att Thomas Lorentz ordnade med en perfekt bandinspelning av hela programmet.

SOV:s filmer

Måndagen den 23 februari 1987 träffades nedan angivna representanter från ESG och SOV i föreningens lokaler på Vikingagatan i Stockholm för att granska SOV:s filmbestånd. Följande 16-millimeters filmer granskades och deras visningstid noterades.

Film nr 4

"En folkspillra från Rågö" En SF-film gjord för skolbruk med insprängda textförklaringar. Textblad medföljer. Filmen i gott skick. 8 min.

Film nr 13

"Hos estlandssvenskar på Runö" Också en film avsedd för svenskt skolbruk med textförklaringar. Gott skick. Filmerna nr 12 och 14 är identiska med denna. 10 min.

Film nr 11

"Överflyttningen" En film av mer amatörmässig kvalitet, oredigerad och utan text. 13 min.

Film nr 21

Frk Österbloms originalfilmer från Ormsö i mitten av 30-talet. Spar-sam, personrelaterad text. Ojämn kvalitet.

Del 1. Överfärden Stockholm—Reval. 8 min.

Del 2. Från Hapsal till Ormsö, delvis i färg. Perforeringsskada mot slutet. En sekvens i färg, som handlar om Liljas hantering av lien, är spegelvänd och bör vändas rätt. 9 min.

Del 3. Byarna på Ormsö presenteras. Skarvskada några minuter från början. 9 min.

Del 4. Prominenta ormsöbor och epilög. 10 min.

Filmsviten är av växlande kvalitet och bär amatörismsens prägel. Färgerna är i de överexponerade avsnitten starkt urblekta men i de mörkare partierna förvånansvärt bibehållna.

Film nr 8

"Saga 1912" De första 15 minuterna av filmen handlar om ett besök av fartyget Sagas besättning på Runö 1912. Resten, ca 8 min, återger besättningens strandhugg i bl a Malmö och Köpenhamn. Filmen är av hygglig kvalitet. 23 min.

Film nr 9

visade sig vara ett hopklipp av scener ur rågöfilmen (nr 4), Ernst Kleins besök på Runö 1922 och några vyer från Finland. Runöavsnittet var solklart och av rätt dålig kvalitet. 11 min.

ESTLANDSSVENSKARNAS HEMBYGDSDAG

hålles lördagen den 22 augusti 1987
i SL-restaurangen, T-bana Blåsut, Enskede

Porten öppnas kl 13.00. Programmet börjar kl 14.00.

Ur programmet:

Utdelning av 1987 års estlandssvenska kulturstipendium till Herbert Lagman.

I samband härmed håller Herbert Lagman ett föredrag om bl a estniskans inflytande på våra dialekter (och vice versa).

Sång. Kaffeservering (pris 50 kr). Lotteri. Bokförsäljning.

Hjärtligt välkomna

önskar

Styrelsen för Svenska Odlingens Vänner

Finlandssvenskarna i Musikmuseet i Stockholm

Utställningen "Folkmusik i Finlands Svenskbygder" öppnades söndagen den

3 maj 1987 och är öppen till den 30 augusti i år.

På expeditionen förelåg också en längre och utförligare film om Rågö som vi ej hann titta på. Filmen påstods ej vara helt komplett. Även film nr 1, som är av senare datum och som innehåller scener från några estlandssvenska hembygdsdagar, samkväm och bönemöten i Sverige, utelämnades vid granskningen. Ej heller tittade vi på film nr 22, "Östermossen", som handlar om L J Österbloms barndomsmiljö.

Föreningens 8-millimeters filmer berördes ej av vår granskning.

Vid den diskussion, som fördes i samband med filmgranskningen, visade det sig att några SOV-representanter ej var särskilt intresserade av tanken att överföra filmerna till videoband. Dels stod man just i begrepp att inköpa en begagnad ljudfilmsprojektor till föreningen, dels ställde man sig en smula skeptisk till föreställningen om att videobanden hade längre hållbarhet än filmerna. Flera av våra filmer har ändå 50 år på nacken och är fortfarande användbara.

I filmgranskningen deltog: Thomas Lorentz, Tomas Dreijer, Hans Selin, Hjalmar Stahl, Anders Stenholm och Agnes Callenmark. Noteringarna är gjorda av Anders Stenholm.

På öppningsdagen hade man arrangerat en konsert. Där framfördes finlandssvensk folkmusik med spelmän från Österbotten, som spelade traditionella menuetter från Jeppo, folkliga visor från Oravais och trinddanser från Närpes.

Från Åland var Kökars spelmanslag med.

En och två—tre i grupper spelade dragspel. Allt klingade harmoniskt.

I bladet stod att utställningen ordnats i samarbete med Finlands svenska folk-musikinstitut i Vasa. Där är vår kända Ann-Marie Häggman direktör. Kustbons läsare minns henne väl, när vi i nummer 1 och 4 1981 refererade hennes sammanträffande med den år 1980 kvarvarande estlandssvenska folkspillran, som hade samlats i Reval. Festtälare var Ann-Marie Häggman på vår hembygdsdag den 28 augusti 1983 på Skansen.

Det var en mycket lyckad folkmusikstart för de finlandssvenska dagarna i Stockholm under maj månads sista vecka. Minnet av festligheterna är en månad gammalt när Kustbon i juni kommer våra läsare till handa. Kanske septembernumret av Kustbon kommer med en rapport om den vecka då Stockholm var finlandssvenskt.

HM

Upprop till Sviby-bor, Ormsö

Vår förfrågan i Kustbons decembernummer 1986 om ny träff har fått gensvar.

Nu räknar "vi" med att den under planering varande "skimmingsträffen" skall locka minst dubbelt så många som när vi träffades sist den 12 april 1986 i Älvsjö (115).

När detta upprop läses vid midsommartid, må ni veta att vi redan i april bokat vår "skimmingsträff" den 17 okt 1987 med samling kl 14.00 i SL-restaurangen vid Blåsut, Enskede.

Denna stora lokal har vi valt för att alla f d bybor med ättlingar och vänner skall få plats och må gott.

Anmäl ert deltagande genom att ringa till någon av följande:

Karin	08-47 17 53
Anders	0753-280 35
Johannes	08-64 07 53
Edvard	08-86 18 59

Vi återkommer i Kustbons septembernummer.

Hugo (tel 08-91 08 11)

Anders Stenholm

Johan Lindström in memoriam

Johan Lindström tillbringade sina ungdomsår i byn Kärrslätt på Ormsö, där han föddes den 30 dec 1897. Under uppväxttiden i Hanas-gården fick han tillfälle att utveckla sitt intresse för teknik och musik. Ett av mina tidigaste barndomsminnen har jag från ett besök i det Lindströmska hemmet tillsammans med min mor, som kom från samma gård. Det som gjorde ett outplånligt intryck på mig var en stor låda full med diverse tekniska småprylar. Kanske var det resterna efter det material som Johans farfar hade använt då han knåpade ihop ormsöallmogens första väggur. Hur som helst så låg den tekniska fallenheten i släkten och Johan hade fått sin beskärda del.

Det andliga livet på Ormsö präglades under 1900-talets förta decennier av den religiösa rörelse som L J Österblom hade grundlagt under sina 13 år på ön. Flera bybor hade gått i Österbloms skola och blivit starkt påverkade av

Henrik Berensson observerade den 20 juni 1986 kl 17.10 från lotsutkiken vid Svartklubbens fyr en tom båt ca 700 meter ut på öppet vatten. Han hade tidigare sett båten med två ungdomar ombord lämna en brygga i närheten och förstod omedelbart att en olycka inträffat. Det blåste för tillfället NV 10—12 m/s och sjön var ganska grov. Berensson var vid tillfället ensam vid lotsplatsen, ett förhållande som av besparings-skäl desvärre blivit allt vanligare. — Han bedömde det som ogörligt att själv klara den tunga lotsbåten och sprang därför snabbt ner till sin egen båt och

Upprop

till alla estlandssvenskar som kanske ännu äger gamla *bygdeföremål* och *textilier* hemifrån.

SOV tar ännu emot till samlingarna här. Mycket efterlängtat är tex en "Äibo stjärtjack o kjolh (kappa)", stick- och virkmönster m m. Leta i gömmorna! Säkert finns det något som är värt att samla på till kommande släkten.

Även nr av gamla *Kustbon* från 1918—1941 letar vi efter för att komplettera i samlingarna här. Glöm inte heller vårt *lotteri! Gåvor* tas tacksamt emot månd—torsd kl 9—14 i SOV:s lokal, Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm.

Vädjan om lotterivinster

Det har visat sig att antalet lotterivinster har minskat från år till år. Då föreningsens ekonomi ävenledes är beroende av inkomster från lotterier vädjar under tecknad till alla och envar att bidra med föremål till lotteriet på hembygdsgdagen den 22 augusti 1987.

Hemmagjorda föremål är av naturliga skäl mycket uppskattade, såsom träföremål, stickade och virkade saker osv. Det vore därför önskvärt om alla de som har möjlighet att bidra, gör detta.

Ett lotteri på hembygdsgdagen med fina vinster kommer att stärka föreningsens ekonomi som är beroende av alla inkomster. Det är därför min förhoppning att åtskilliga bidrag kommer att inlämnas till SOV:s expedition, Vikingagatan 25.

Tack på förhand!

Manfred Hamberg

Melodier

Musik av estlandssvenskar eller ättlingar till estlandssvenskar — finns sådan! Ni som känner till eller komponerar estlandssvenska melodier, meddela till ESTLANDSSVENSKARNA, SONG:s Lyrikgrupp, Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm.

Rapport

från *Tisdagsträffen* i SOV:s lokaler på Vikingagatan

I trivsamt samvaro har vi nu igen tillbringat några vinter- och vårvällar här på Vikingagatan där vi estlandssvenskar numera har våra minnen, ja våra rötter samlade. Här bland gamla föremål och foton från våra tidigare hemtrakter är det lätt att känna trivsel och hemtrevnad. Vi har lärt en hel del av varandra och vi välkomnar flera att komma med på hösten till nya handarbetsträffar eller bara till en liten pratstund på det gamla kära bygdemålet. Ni yngre som vill ha råd och tips när det gäller gamla seder och bruk, dräktsömnad, flätning av band, ullbehandling osv hittar här alltid någon som kan bistå med råd och dåd. Tisdagen den 6 okt kl 18 startar vi igen till nya trivselvällar. Alla är välkomna.

IA-n

Sjöräddningsbelöning

Båtsman Henrik Berensson, Singö, belönades med sjöräddningsdiplom och 3 000 kr vid en ceremoni i stiftelsen Sveriges Sjömanshus i Stockholm den 23 april 1987. Samtidigt delades det ut 27 stipendier till olika personer för forskning, uppfinning och journalistik inom sjöfarten. Statssekreterare Ulf Dahlström förrättade utdelningen.

hans förkunnelse. Bland dessa var Johans far som 1905 tog initiativet till uppförandet av Kärrslätts bönehus. Han var också dess arkitekt och byggmästare. Tidigare hade man hållit de ofta förekommande bönemötena i stugorna. Den nya och ändamålsenliga lokalen vidgade nu möjligheterna till andlig verksamhet i byn. Särskilt sång- och musiklivet blomnade upp. Man hade både en sånggrupp och en musikförening. Johan var livligt verksam i båda. På egen hand lärde han sig spela orgel efter noter. Denna färdighet fick han stor användning för då han hösten 1920 bland tre sökande valdes till organist (klockare) i Ormsö S:t Olai församling. Han var vid utnämningen ej ännu fyllda 23 år. Från hemmet i Kärrslätt vandrade han varje söndagsmorgon den drygt halvmilen långa vägen till Håkabacken för att spela på kyrkorgeln under gudstjänsttid.

Året därpå flyttade han med sina anhöriga till Klockargården, som låg nära kyrkan. Nu fick han ökad möjlighet att i samarbete med den nyutnämnde dynamiske kyrkoherden John Klasson utveckla sin musikaliska begåvning. I Klockargården stod också bröllopet ett par år senare mellan honom och Katarina Fält från Fällarna. Vigselförrättare var John Klasson och i bröllopet deltog ett 50-tal gäster. Efter bröllopet flyttade han till hustruns gård i Fällarna och blev bonde. Organisttjänsten behöll han dock ända fram till öbornas överflyttning till Sverige 1944. I äkten föddes nio barn.

Redan i tjugoårsåldern skaffade han sig en kamera. Så vitt jag vet var han öns ende fotograf på den tiden. Sitt fotografiska kunnande utvecklade han under 20- och 30-talen till ren professionalism. Han anlätades vid alla större evenemang på ön och det finns väl knappast något album från Ormsö som inte innehåller något klassfoto eller

lyckades rädda två unga människors liv.

Henrik Berensson är född på Runö. Han anlände till Sverige i augusti 1943 och bosatte sig först i Halland. Året därpå flyttade han och hustrun Mina till Singö där de varit bosatta sedan dess. De första tre åren arrenderade de tillsammans med tre andra runöfamiljer en större gård på Singö. Samtidigt med jordbruk bedrev männen fiske.

1947 startade Henrik Berensson eget byggeri för träbåtar. Han var en av de runöbor på Singö som byggde de "välkända träbåtarna i Roslagen" under

konfirmationskort taget med Johans stora ateljékamera.

Inom det radiotekniska området var Johan likaså en föregångsman. Knappt hade Sveriges Radio eller Radiotjänst, som det då hette, kommit i gång med sina sändningar, förrän han 1925 skaffade sig en radioapparat, med vilken han kunde fånga in de etersända signalerna från Sverige. Han följde noga med utvecklingen inom detta område och höll sig hela tiden i frontlinjen när det gällde ny apparatur. På grund av sitt kunnande anlätades han ofta som rådgivare och konsult i radiotekniska frågor.

När Ormsö Kooperativa Handelsförening bildades 1922 valdes Johan Lindström till dess bokhållare och kassaförvaltare. Detta förtroendeuppdrag innehade han under en lång följd av år. Under den sista tiden var han även föreningens ordförande.

När kommunstyrelsen på Ormsö upplöstes i skarven mellan den ryska och tyska ockupationen i början på 40-talet var det naturligt för öborna att välja Johan Lindström till ordförande i den nya kommunförvaltningen. Genom sin klokhet och tålmodighet lyckades han på ett förtjänstfullt sätt sköta kommunens angelägenheter under svåra yttre omständigheter.

I augusti 1944 var han en av de sista som lämnade hemön med motorskonare "Juhan". I Sverige fick han redan i december samma år tjänst vid Arbetsförmedlingen i Eskilstuna. Denna befattning innehade han ända till sin pensionering 1965.

Efter pensioneringen hade han njutit sitt otium både i stadslägenheten på Västergatan i Eskilstuna och på landet i Borsökna. Där i sommarstugan kunde han koppla av och umgås med sin stora familj och släkt. När andan föll på plockade han fram sin kamera och byggde på sitt eminenta fotografiska

drygt 20 år. När plasten började dominera båtmarknaden slutade han.

Sedan 1969 har Berensson varit anställd hos Sjöfartsverket på dess lotsstation på Kalvskäret, Singö. Förra året pensionerades han efter 17 års tjänst. Han har växt upp vid hav och vatten och är van vid storm och oväder. Tack vare hans snabba iakttagelseförmåga kunde dessa två ungdomar räddas. Ett vakande öga i havsbandet är en viktig uppgift som förhindrar olyckor och intrång utmed Sveriges kuster.

Vi gratulerar till belöningen.

T.D.

Familjenytt

Födda

En son, Thomas, född den 31 mars 1987. Monica Ahlström och Pekka Kosonen.

En son, född på Löwenströmska den 1 maj 1987. Eva Andersen och Göran Lindgren.

Guldbröllop

Anders och Maria Sarberg (Sviby, Ormsö) 16 maj 1987.

Barnen stod som värdar för fest på Operakällaren, Stockholm.

Forts nästa sida

kunnande. Det hände också rätt ofta att han upptog den gamla familjetraditionen att laga bekantskapskretsens klockor. Blev han trött kunde han sätta sig och vila i den gungstol som han ärvde efter L J Österblom och i vilken denne hade suttit på sin ålders höst.

Nu står gungstolen tom, ty den 14 mars 1987, på dagen 100 år efter det L J Österblom steg ombord på ångfartyget "Mimer" i Revels hamn för återfärd till Sverige sedan han blivit utvisad, dog Johan Lindström i sitt hem i Eskilstuna. Fredagen den 3 april jordfästes han i Ljusets kapell på S:t Eskils kyrkogård.

Johan Lindström var inte de stora åthävernans man. Han höll inga brandtal och pockade inte på uppmärksamhet. På sitt stillsamma sätt lyckades han ändå få sin vilja fram, ty under den lugna ytan dolde sig en handlingsmänniska av stora mått. Nyfiken på allt som rörde sig i tiden förblev han en vägvisare för utveckling och framåtskridande. För sin familj var han den omtänksamme maken och fadern och för oss andra den uppskattade, käre och trofaste vännen. Tomrummet efter honom är stort och vi har anledning att med mycket stor tacksamhet minnas vad Johan Lindström utträttat genom åren och vad han betytt för oss.

Döda

Rosetta Bertholm, f Klement den 1 maj 1905 på L Rågö, avled den 26 februari 1987 på Björkö, Arholma.

Julia Dans, f Ringberg den 5 januari 1893, avled den 23 mars 1987 i Upplands-Väsby.

Gottfrid Berkqvist, född den 21 april 1917 i Rickul, avled den 25 mars 1987 i Stockholm.

Maria Lundin, f Vidgren den 5 februari 1905 på Ormsö, avled den 3 april 1987 på Gotland.

Peter Ekeblad, född den 18 maj 1898 på Runö, avled den 12 april 1987 i Nacka.

Evgeni Kirshakov-Vestersten, f den 12 juni 1912 i Petersburg, avled den 1 maj 1987 i Stockholm.

Voldemar Lindström, född den 30 sept 1903 i Vippal, avled den 13 maj 1987 i Eskilstuna.

Min käre Far

Anders Blomkvist

* 6 juni 1907 i Borrby, Ormsö
† 3 maj 1987 i Sollentuna

har lämnat oss

Johannes och Birgit
System Maria Ahlström
Gunborg med familj
Inger

Lars Hedenström
Släkt och vänner

Min älskade Make,
vår käre Far och Farfar

Edward Klingberg

* 14 juni 1906 i Spithamn, Rickul
† 2 mars 1987 i Thunderbay, Canada
älskad — saknad av

ROSINE
May-Britt och Donald
Evert och Carol
Eric, Lisa
USA

*På dödens vingar flyger själen
till det land där natt ej finns;
ty de som tro på vår frälsares ord
skall uppstå i härlighet
trots jordelivets slut;
ty döden kommer till oss
för att öppna dörren
till Guds rike och ett evigt liv.*

Vår kära Mor

Alida Greisman

* 5 april 1892
† 28 januari 1987

BARN
Barnbarn
Övrig släkt och vänner

*Herren är Min herde
Mig skall intet fattas*

Allas vår kära

Elvine Lindström

* 7 februari 1900 i Höbring
har i dag stilla insomnat.
Valla den 8 mars 1987

Syskonbarnen
med familjer
Karl
Släkt och vänner

*Ditt goda hjärta
Ditt ljusa sinne
Hos oss skall leva
I tacksamt minne.*

Min älskade Make,
vår käre Far, Farfar
och Morfar

Johan Lindström

* 30 december 1897

har i dag lämnat oss, syster, syskonbarn, övrig släkt och vänner i djup sorg och saknad.

Eskilstuna den 14 mars 1987

KATARINA
Barn
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Stilla och varligt av änglarna buren
Upp till Guds boningar sköna och där
Skild från all jordlivets strid, han nu
vilar
Bärgad för evigt hos Frälsaren kär.*

När det gäller gravvårdar och fackmässigt gravvårdsarbete av alla slag kan Ni med förtroende vända Er till

BILDHUGGARE H. RAUDSEPP

MÅNDAGSVÄGEN 44 Tel. 08/94 21 77
FARSTA

Ring och hör våra priser

Rabatt på sten 300:—
Gravering av namn 150:—

Reducerade priser för pensionärer

Vår kära

Agneta Kask

* 5 april 1918 på Ormsö
† 11 april 1987 i Täby

SLÄKT och VÄNNER

Min älskade Make,
vår käre Far,
Farfar och Morfar

Johan Peterberg

* 23 januari 1905 på Ormsö
† 12 september 1986 i Vaxholm

KATARINA
SVEN-OLOW
UNO och BIRGITTA
GUNHILD och GUNNAR
Barnbarn
Övrig släkt och vänner

*Din arbetsdag har nått sitt slut.
I stilla frid Du somnat.*

Vår käre Make,
Far, Svärfar och Farfar

Manfred Westerblom

* 3 maj 1917

har hastigt lämnat oss, djupt sörjd
och saknad.

Täby den 7 april 1987

INGEBORG
DAG och BARBRO
Peter Lovisa
Övrig släkt och vänner

*Den som har redligt fyllt
sitt värv till livets slut.
Han lämnat något kvar
som icke plånas ut.
Han lämnar något kvar
i känsligt mänskohjärta
Som mildrar sorgens gråt
och lindrar själens smärta.
Han lämnar kvar som tröst
till ett bedrövat sinne
Det sista han kan ge —
"Ett ljust och vackert minne."*

Födelsedagar juli—sept 1987

95 år

Lovisa Dyrberg, född Westerman den 9 augusti 1892, Rickul

90 år

Kristof Österman, född den 16 juli 1897, Nuckö

Hedvig Vikstrand, född Benas den 25 juli 1897, Runö

Alexander Vinter, född den 1 augusti 1897, Korkis

Agneta Gjärdman, född Notman den 26 augusti 1897, Ormsö

Brita Sarapuu, född den 10 september 1897, Nargö

Min älskade Make,
vår käre Far och Morfar

Johan Wahlberg

* 29 april 1909 på Ormsö
† 6 februari 1987 i USA

MARIA
Astrid, Georg

Barnbarn
Syskon
Släkt och vänner

*Ditt goda hjärta
Ditt ljusa sinne
Hos oss skall leva
I tacksamt minne.*

Psaltaren 23

Vår kära

Olga Westerholm

* 21 oktober 1898

har lämnat oss i sorg och saknad

Uppsala den 6 januari 1987

ARON
Syster
Syskonbarn

*Det susar av vemod
när banden brista
det känns så tungt
när kära vi mista.*

85 år

Maria Beckman, född Benholm den 20 juli 1902, Ormsö

Magdalena Malm, född Bergs den 3 augusti 1902, Runö

Ida Granberg, född Klippberg den 13 augusti 1902, Rickul

Amalie Viberg, född Engman den 20 augusti 1902, Rickul

August Matsman, född den 21 augusti 1902, Nuckö

Katarina Hamberg, född Söderlund den 23 augusti 1902, Ormsö

Lisette Vesterholm, född Berggren den 28 augusti 1902, Rågöarna

Lars Häggblom, född den 5 september 1902, Ormsö

Katarina Nyholm, född Lindström den 6 september 1902, Ormsö

Johannes Lindvere, född den 9 september 1902, Hapsal

Alexander Heideman, född den 12 september 1902, Rickul

Eduard Aman-Haimla, född den 15 september 1902, Hapsal

Katarina Hörnsten, född den 23 september 1902, Ormsö

80 år

Mathilda Thomsson, född Stahl den 1 juli 1907, Rickul

Anders Lilja, född den 20 juli 1907, Ormsö

Anders Grundsten, född den 13 augusti 1907, Ormsö

Dorothea Elisabeth von Zur Mühlen, född den 15 augusti 1907, Hapsal

Arvid Kiiin, född den 16 augusti 1907, Nargö

Agneta Nilsson, född Alberg den 27 augusti 1907, Ormsö

Maria Blomqvist, född Isberg den 29 augusti 1907, Rågöarna

Meeri Therese Läck, född den 3 september 1907, Dagö

Agneta Strandberg, född Grundsten den 4 september 1907, Ormsö

Alide Vinter, född Klaman den 4 september 1907, Korkis

Johan Pihlman, född den 7 september 1907, Ormsö

Alide Heideman, född Åkerblad den 10 september 1907, Rickul

Artur Alexander Peetre, född den 14 september 1907, Pernau

Katarina Alström, född Lindström den 28 september 1907, Ormsö

75 år

Herbert Ruberg, född den 22 juni 1912, Reval

Hermine Thomsson, född Olep den 10 juli 1912, Vippal

Johannes Magnusson, född den 11 juli 1912, Rickul

Erich Hanko, född den 20 juli 1912, Dorpat

Edla Thomsson, född Brandt den 1 augusti 1912, Nuckö

Gertrud Kornblom, född den 27 augusti 1912, Ormsö

Maria Åkerlund, född Glad den 27 augusti 1912, Ormsö

Katarina Björk, född den 30 augusti 1912, Runö
Emil Marcus, född den 3 september 1912, Reval
Irmgard Emilie Ottilia Adila, född Pruvli den 7 september 1912, Reval
Alfred Soosalu-Slet, född den 8 september 1912, Hapsal
Katarina Friberg, född Dahl den 11 september 1912, Ormsö
Maria Karlkvist, född Alkvist den 18 september 1912, Ormsö
Sigrid Ribohn, född Aman den 18 september 1912, Nuckö
Elmere Elisabeth Lillevars, född Rosen den 27 september 1912, Nargö
Rosine Stahl, född Åkerblad den 27 september 1912, Rickul

70 år

Helena Strandberg, född Haggarrsson den 1 juli 1917, Runö
Leopold Seman, född den 2 juli 1917, Nuckö
Johan Fällman, född den 4 juli 1917, Ormsö
Aline Vesterholm, född Österman den 5 juli 1917, Rickul
Karin Alexandra Tegelberg, född Luks den 14 juli 1917, Rickul
Amanda Brandt, född den 15 juli 1917, Nuckö
Hilda Hallman, född Lagman den 16 juli 1917, Rickul
Lea Alvine Maria Waldman, född Amberman den 17 juli 1917, Hapsal
Ellen Ingeborg Westerblom, född Strandberg den 19 juli 1917, Reval
Helena Berg, född Mentel, den 21 juli 1917, Reval
Edvin Ahlberg, född den 24 juli 1917, Ormsö
Agnes Välja, född Kliss den 27 juli 1917, Nuckö
Ingeborg Opstad, född Thomsson den 28 juli 1917, Rickul
Renate Maria Kariis, född Kogerman den 1 augusti 1917, Hapsal
Eugenie Silberberg, född den 12 augusti 1917, Runö
Hermine Lindström, född den 24 augusti 1917, Vippal
Märta Maria Kaiu, född Ambrosen den 31 augusti 1917, Reval
Alfred Rant, född den 8 september 1917, Nuckö
Leida Maria Bertelson, född Pajusalu den 21 september 1917, Nargö

65 år

Johan Sträng, född den 1 juli 1922, Ormsö
Alfred Nordström, född den 8 juli 1922, Vippal
Alfred Heyman, född den 13 juli 1922, Rågöarna
Elmar Hallman, född den 21 juli 1922, Nuckö
Alma Stahl, född Silk den 22 juli 1922, Dagö
Hilda Kristina Dominus, född Förberg den 23 juli 1922, Ormsö
Johannes Edvin Hammerman, född den 25 juli 1922, Ormsö

Maria Rosendal, född Appelblom den 1 augusti 1922, Ormsö
Heino Johannes Tammerman, född den 18 augusti 1922, Korkis
Katarina Arvidsson, född Lilja den 22 augusti 1922, Ormsö
Nils Harald Aman, född den 23 augusti 1922, Nuckö
Helmi Helene Granberg, född den 23 augusti 1922, Nuckö
Sylvia Aurelia Ekman, född den 21 augusti 1922, Rickul
Ingvar Vesterby, född den 4 september 1922, Rickul
Adolf Luks, född den 11 september 1922, Rickul
Elvine Jonsson, född Massalin den 12 september 1922, Ormsö
Ellen Dagmar Strandberg, född den 13 september 1922, Rickul
Albert Lemberg, född den 17 september 1922, Ösel
Berta Peedu, född Freiman den 17 september 1922, Nuckö
Maria Nee, född den 21 september 1922, Ormsö
Hilda Amberman, född Engbusk den 23 september 1922, Nuckö
Helmi Utterström, född Peedu den 23 september 1922, Nuckö
Maria Wilsson, född Ahlberg den 25 september 1922, Ormsö
Charlotte Yvonne Wien, född Gahlmbäck den 28 september 1922, Reval
Lilly Grundsten, född den 30 september 1922, Ormsö

60 år

Gunnar Lilja, född den 2 juli 1927, Ormsö
Olev Orgla, född den 5 juli 1927, Nuckö
Birger Gottfrid Blomberg, född den 8 juli 1927, Rickul
Harald Grenfeldt, född den 11 juli 1927, Rickul
Alfred Joel Murman, född den 13 juli 1927, Ormsö
Axel Olof Nyblom, född den 15 juli 1927, Ormsö
Alfred Valter Laderman, född den 16 juli 1927, Ormsö
Ulo Joanurm, född den 25 juli 1927, Kolga
Leida Engman, född den 27 juli 1927, Nuckö
Hilda Pettersson, född Söderlund den 1 augusti 1927, Ormsö
Axel Edvin Svärd, född den 2 augusti 1927, Ormsö
Ester Ribohn, född den 3 augusti 1927, Nuckö
Felix Mäele, född den 4 augusti 1927, Korkis
Hilda Ottilia Grundsten, född den 13 augusti 1927, Ormsö
Viktor Reial, född den 16 augusti 1927, Pernau
Edmund Herman Dyrberg, född den 18 augusti 1927, Rickul
Emma Valborg Nordby, född Malm den 21 augusti 1927, Runö
Hjalmar Sedman, född den 24 augusti 1927, Nuckö

Flora Nilsson, född Freiman den 28 augusti 1927, Nuckö
Johannes Axel Thomsson, född den 31 augusti 1927, Ormsö
Inga Ottilia Sandberg född den 7 september 1927, Nuckö
Richard Erkas, född den 9 september 1927, Odensholm
Adolf Bernhard Peedu, född den 12 september 1927, Nuckö
Henrik Reinhold Blomberg, född den 15 september 1927, Rickul
Ingrid Ingeborg Hamnholm, född den 19 september 1927, Ormsö
Johannes Harald Vesterberg, född den 22 september 1927, Rickul
Gunnar Valdemar Bertholm, född den 27 september 1927, Rågöarna

50 år

Ingvar Anders Holm, född den 1 juli 1937, Ormsö
Ingvald Ahlberg, född den 3 juli 1937, Rickul
Dan Manfred Vesterberg, född den 5 juli 1937, Rickul
Ivi Adelman, född den 6 juli 1937, Rickul
Alvig Algot Hamberg, född den 9 juli 1937, Rickul
Yngve Ülo Klingberg, född den 10 juli 1937, Rickul
Albert Edvard Dykström, född den 12 juli 1937, Runö
Lilian-Emilia Stahl, född den 16 juli 1937, Rickul
Hans Vesterblom, född den 21 juli 1937, Nuckö
Yvonne Lagman, född Antin, den 24 juli 1937, Stockholm
Allan Fred Vesterblom, född den 27 juli 1937, Reval
Paavo Roos, född den 31 juli 1937, Dorpat
Inga Regina Bergelin, född Stromback den 1 augusti 1937, Nuckö
Gunhild Marcus, född den 4 augusti 1937, Stockholm
Nils Pettersson, född den 16 augusti 1937, Reval
Karin Douglas, född von Willert den 17 augusti 1937, Reval
Greta Ingrid Magnusson, född den 22 augusti 1937, Rickul
Sigfrid Österdahl, född den 23 augusti 1937, Stora Rågö
Lemmi Nurme, född den 27 augusti 1937, Nuckö
Nelli Pent, född den 29 augusti 1937, Reval
Lilian Luther, född den 1 september 1937, Nargö
Sture Heldring, född den 10 september 1937, Rickul
Runar Vesterblom, född den 12 september 1937, Nuckö
Astrid-Gullan Ringberg, född den 14 september 1937, Rickul
Tõiv Saarepera, född den 17 september 1937, Reval
Helmi Lemberg, född den 22 september 1937, Reval
Gunnel Dagny Gäddman, född den 23 september 1937, Ormsö